

Exploring the Processes of Suppressing Claim-Making Activism: A Qualitative Study of Claim-Making Women in Yazd

Negin Naeimi

PhD student of Sociology, Social Sciences Faculty, Yazd University, Yazd, Iran (negin.naeimi1373@gmail.com)

SeyedAlireza Afshani (Corresponding Author)

Professor, Department of Sociology, Social Sciences Faculty, Yazd University, Yazd, Iran (afshanalireza@yazd.ac.ir)

Ali Ruhani

Associate Professor, Department of Sociology, Social Sciences Faculty, Yazd University, Yazd, Iran (aliruhani@yazd.ac.ir)

Abbas Askari-Nodoushan

Professor, Department of Demography and Anthropology, Social Sciences Faculty, Yazd University, Yazd, Iran (aaskarin@yazd.ac.ir)

Abstract

Demanding is considered to be one of the most important skills of humanity in the modern era in order to realize rights, especially citizenship rights. But this issue often seems unfamiliar to the citizens, and in practice, demands, especially of the effective type, have been placed in parentheses. Therefore, the current research was conducted with the aim of knowing the weakening conditions of demand in Yazd city. In order to achieve this goal, qualitative approach and grounded theory method were used. The data were collected and at the same time analyzed using in-depth interviews with 13 Yazidi women. The process of data collection has continued until reaching theoretical saturation. 20 main categories were created during three stages of open, central and selective coding. The braids show the central phenomenon of "devaluation of demanding" in the sense of finding demand useless in the realization of demands. Based on the results, it can be said that a series of individual, structural conditions and factors based on direct and indirect negative experiences of demanding/answering has led to the devaluation of demanding. In the face of the central phenomenon, three main strategies of cautious-reflexive demanding, boycotting demanding and striving for demanding have been used by the activists. Finally, the consequences of such strategies have included various social, economic, and psychological fields and have fueled the failure in effective demanding and the reduction of demanding.

Keywords: Demanding, Responsiveness, Devaluation of demand, Citizenship rights, Yazd.

Social Problems of Iran, Vol. 16, No. 3, Autumn 2025

Pages 315–358

2476-695X© The Author(s). Published by Kharazmi University

ISSN: 2476-6933

Extended Abstract

1. Introduction

In the contemporary era, demanding—as a civic behavior aimed at achieving and protecting citizens' rights—has gained increasing significance as a measure of democratic vitality and social development. In Iran, however, the practice of active civic demanding remains fragile. Despite the inclusion of citizenship rights in constitutional and policy frameworks, persistent authoritarian tendencies, legal ambiguities, and socio-cultural conservatism have limited the realization of these rights. Yazd, as a traditionally religious and patriarchal city, presents a particularly illustrative case. While women have gained higher education and awareness of their social roles, they continue to encounter gendered restrictions in exercising their rights and voicing demands. Recent social movements, notably the 2022 “Women, Life, Freedom” protests, underscore both growing female awareness and the systemic constraints that inhibit active participation. Against this backdrop, the present study addresses a central question: Under what conditions is women's civic demanding weakened or suppressed in Yazd? The study fills a significant research gap. Prior works have examined citizenship awareness and participation quantitatively, but few have qualitatively analyzed the lived experiences of women confronting the erosion of their civic voice. This research, therefore, contributes an interpretive, grounded understanding of how social, cultural, and political forces shape women's engagement in civic demanding.

2. Methodology

Adopting a qualitative grounded theory approach, the study seeks to uncover the social processes underlying the weakening of women's civic demanding. Data were collected in Yazd through in-depth, semi-structured interviews with 13 women aged 19–48, representing diverse educational, occupational, and marital backgrounds. Sampling followed the theoretical and maximum variation strategies to capture heterogeneous experiences across generations. Data collection and analysis proceeded simultaneously until theoretical saturation was achieved. Using open, axial, and selective coding in MAXQDA software, 20 main categories were extracted. To ensure validity and reliability, Lincoln and Guba's four criteria—credibility, transferability, dependability, and confirmability—were applied. Ethical considerations were strictly followed, including informed consent, anonymity, and secure data handling.

3. Findings

Analysis revealed a central phenomenon of “devaluation of demanding”—a pervasive belief that demanding rights is ineffective, costly, or socially inap-

Suppressing Claim-Making Activism...

appropriate. This process is sustained by three layers of conditions:

Causal Conditions: Lack of legal awareness, unresponsiveness of authorities, and fear of material or non-material repercussions discourage individuals from voicing demands.

Contextual Conditions: Deep emotional attachments to family and community, lack of self-confidence, and fear of social judgment (“others as judges”) lead to internalized passivity.

Intervening Conditions: Cultural and religious socialization, patriarchal parenting, and dominance of obedience-oriented gender norms restrict assertiveness, particularly among women.

Additionally, socio-economic pressures (economic insecurity, consumerism) and political-cultural barriers (media censorship, surveillance, normalization of silence) exacerbate this trend. Collectively, these forces transform demanding into a stigmatized, risky, and often futile act. In reaction to these constraints, women adopt three strategic responses: 1) Cautious-reflexive demanding – moderated and context-aware advocacy, avoiding overt confrontation. 2) Boycotting demanding – withdrawal from public or institutional engagement after repeated failures. 3) Striving for demanding – continued pursuit of rights despite systemic obstacles, often driven by moral duty or social commitment.

4. Conclusion

The study illustrates how the erosion of civic demanding among women in Yazd reflects broader dynamics of authoritarian culture, patriarchal norms, and weak institutional responsiveness. These forces collectively generate a psychological and cultural environment in which silence is valorized and resistance is penalized. The findings resonate with theories of recognition (Honneth) and liberal feminism, emphasizing the moral and structural barriers to women’s participation in public life. The “devaluation of demanding” is not merely an individual attitude but a socially reproduced phenomenon embedded in familial upbringing, educational systems, and political institutions. As a result, civic engagement becomes fragmented, and collective voice is replaced by isolated, symbolic gestures. Policy implications point toward the necessity of developing gender-sensitive citizenship education, strengthening institutional accountability, and promoting participatory mechanisms that encourage women’s public expression without fear of retaliation. Creating safe spaces for deliberation and legal literacy initiatives can further counteract the normalization of passivity and restore trust in the effectiveness of civic action. Women’s experiences in Yazd reveal a complex interplay between personal agency and structural constraints. The weakening of demanding behavior is less a reflection of apathy and more a symptom of systemic disempowerment. By highlighting the socio-cultural roots of the

devaluation of demanding, this study contributes to both feminist sociology and the sociology of citizenship in Iran. Sustainable progress toward gender equity and civic empowerment depends on fostering a culture of responsiveness, legitimacy, and recognition—where demanding is once again valued as an essential democratic act.

Keywords: Demanding, Responsiveness, Devaluation of demand, Citizenship rights, Yazd.

کاوش فرایندهای دفع کنشگری مطالبه‌گرایانه (یک مطالعه کیفی از زنان مطالبه‌گر یزدی)

نگین نعیمی^۱ سیدعلیرضا افشانی^۲ علی روحانی^۳ عباس عسکری ندوشن^۴

چکیده

مطالبه‌گری یکی از مهم‌ترین کنش‌های بشر در عصر مدرن به منظور تحقق حقوق، به‌ویژه حقوق شهروندی، محسوب می‌شود، ولی این مهم اغلب برای شهروندان ناآشنا به نظر می‌رسد و در مقام عمل نیز مطالبه‌گری به‌ویژه از نوع اثربخش در پراتنز قرار گرفته است؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناخت شرایط دفع کنشگری مطالبه‌گرانه در شهر یزد انجام شده است. به منظور نیل به این هدف، از رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای استفاده شد. داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های عمیق از ۱۳ زن یزدی گردآوری و هم‌زمان مورد تحلیل قرار گرفت. فرایند گردآوری داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه داشته است. طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی، ۲۰ مقوله اصلی بر ساخت شد. یافته‌ها، پدیده مرکزی «ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری» را به معنای بی‌فایده دانستن مطالبه‌گری در تحقق مطالبات نشان دادند. بر اساس نتایج می‌توان گفت مجموعه‌ای از شرایط و عوامل فردی، ساختاری و مبتنی بر تجربیات منفی مستقیم و غیرمستقیم از مطالبه‌گری/پاسخگویی، منجر به ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری شده است. در مواجهه با پدیده مرکزی، اغلب سه راهبرد اصلی شامل مطالبه‌گری محتاطانه-بازاندیشانه، تحریم مطالبه‌گری و تکاپو برای مطالبه‌گری، از سوی کنشگران استفاده شده است. درنهایت پیامدهای چنین راهبردهایی، عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و روانی را دربرگرفته و به بازتولید ناکامی در مطالبه‌گری اثربخش و کاهش مطالبه‌گری دامن زده است.

کلیدواژگان: مطالبه‌گری، پاسخگویی، ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری، حقوق شهروندی، یزد.

۱. دانشجوی دکتری مسائل اجتماعی ایران، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران / negin.naimi1373@gmail.com

۲. استاد جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول) / afshanianlireza@yazd.ac.ir

۳. دانشیار جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران / aliruhani@yazd.ac.ir

۴. استاد جمعیت‌شناسی، گروه جمعیت‌شناسی و مردم‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران / aaskarin@yazd.ac.ir

۱. مقدمه و طرح مسئله

امروزه با رشد شهرنشینی، نفوذ رسانه‌های نوین و ظهور ارتباطات فرازمانی و فرامکانی، مفهوم حقوق شهروندی به عنوان یکی از مفاهیم اصلی زندگی در جامعه دموکراتیک و مطالبه‌گری به عنوان حقوق اصلی شهروندان، اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده است. حقوق شهروندی مشتمل بر مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است که فرد به عنوان تبعه و شهروند کشور، از آن برخوردار می‌شود و دربردارنده دو مفهوم اصلی حق و وظیفه است (داودی و محمدی، ۱۳۹۷: ۹۷).

قانون اساسی به عنوان حقوق شهروندان و وظایف دولت و ملت در قبال یکدیگر، نه تنها شهروندان را به رعایت وظایفشان در قبال دولت موظف نموده است، بلکه دولت نیز بر اساس قانون اساسی به رعایت حقوق شهروندی موظف می‌شود که لازمه تحقق این امر، نبود استبداد و پابندی به قانون است. در ایران از زمان مشروطه، تلاش بسیاری برای برقراری حکومت به شرط قانون انجام شده است، ولی به دلایل مختلف به ویژه عدم توجه به قانون در بسیاری مسائل اعم از حقوق شهروندی، این شرط تاکنون برآورده نشده است (رستگاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۵-۲۱۰). زمانی که حقوق شهروندی رعایت نشود، شکاف بین شهروندان و نهادهای حاکمیتی شکل خواهد گرفت. محرومیت افراد از حقوق شهروندی، کیفیت زندگی آن‌ها را به شدت کاهش می‌دهد (محسنی، ۱۳۸۹: ۹۸-۱۳۵).

مطالبه‌گری و نظارت شهروندان دغدغه‌مند و آگاهی از روش‌های اثربخش مطالبه‌گری می‌تواند در توسعه و آبادانی و حل ریشه‌ای مشکلات و محرومیت‌های موجود، نقش قابل توجهی ایفا نماید. به ویژه این که مدیران، مسئولان و زمامداران حکومت نیز در مقابل چنین شهروندان پرسشگر و برخوردار از انگیزه و روحیه مطالبه‌گری، خود را در معرض نگاه انتقادی شهروندان، مسئول احساس کرده و در نتیجه خود را موظف به پاسخگویی اثربخش می‌دانند (فرج‌الله و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۶). اما ضعف شهروندی، مطالبه‌گری و مصداق‌های آن تاکنون جوامع را با چالش‌ها و بحران‌های مختلفی نظیر نابودی محیط زیست، فساد، اختلاس، رانت خواری، بزهکاری و سایر آسیب‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مواجه ساخته است (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۷-۳۸).

شهر یزد به عنوان شهر قنات و قنوت و قناعت و حسینیۀ ایران دارای بافت نسبتاً سنتی و مذهبی بوده است. با توجه به این که مردم یزد به رفتار اقتصادی همراه با قناعت شناخته شده‌اند و با توجه به شرایط نامساعد اقتصادی و از طرفی افزایش آگاهی از حقوق شهروندی،

اخیراً اعتراضاتی از سوی مردم شهر یزد و سایر کلان‌شهرها شکل گرفته است که در مدت کوتاهی نیز خاموش شد. اما در جنبش‌های اخیر بویژه جنبش «زن، زندگی، آزادی» که در سال ۱۴۰۱ پس از جان‌باختن مهسا امینی رخ داد، جوانان و زنان اصلی‌ترین گروه‌های مشارکت‌کننده بودند که بر ارزش‌های مدرن اعم از آزادی، عدالت و مخالفت با تبعیض تاکید داشتند (رضایی و همکاران، ۱۴۰۴: ۱۲۴).

براساس نظریه محرومیت نسبی مرتون نیز احساس نابرابری و تبعیض؛ وقتی با اهداف مشروع و فرصت‌های نابرابر و محدود همراه شود، کجروی یا رفتار اعتراضی را به دنبال خواهد داشت (زارع شاه‌آبادی و عسکری، ۱۴۰۴: ۱۹۰). مطالبه‌گری حقوق شهروندی می‌تواند در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی و نظایر این‌ها و در سطوح مختلفی اعم از خُرد، میانه و کلان به روش‌های مختلفی اعم از مسالمت‌آمیز، خشونت‌آمیز، به صورت قانونی یا غیرقانونی و غیره انجام شود. این‌که چه شرایطی در ابراز یا عدم ابراز مطالبات چه به صورت مسالمت‌آمیز و چه به صورت غیرمسالمت‌آمیز نقش دارد، ضرورت توجه به شرایط تضعیف‌کننده مطالبه‌گری حقوق شهروندی را یادآور می‌شود.

در این پژوهش سعی شده است به مطالبه‌گری حقوق شهروندی در عرصه‌های نامبرده و در سطوح مختلف پرداخته شود. درواقع این‌که افراد چگونه و با چه روش‌هایی حقوق شهروندی‌شان را مطالبه‌گری کردند و چه نتیجه‌ای برای آن‌ها به دنبال داشته است، نیز مورد پرسش قرار می‌گیرد. این‌که چه روشی را برای مطالبه‌گری مناسب‌تر تشخیص می‌دهند و این‌که در مطالبه‌گری معترضانه شرکت می‌کنند یا از حضور در تجمعات خودداری می‌کنند نیز ازجمله سؤالاتی است که در این پژوهش در طول مصاحبه پیگیری می‌شود. کما این‌که عدم تحقق حقوق، با وجود مطالبه‌گری، در سطوح خُرد و کلان می‌تواند با ایجاد و تقویت ناامیدی، محرومیت و نظایر این‌ها، انگیزه برای مشارکت و رعایت تکالیف را تضعیف کند. با محرومیت از حقوق، افراد به تدریج با خود، دیگران و جامعه بیگانه و نسبت به آن‌ها بی‌تفاوت می‌شوند و دیگر برای تغییر شرایط، فعالیت و مشارکت نمی‌کنند.

چنین فرایندی، به تولید و بازتولید فساد، بی‌عدالتی، فقر، محرومیت، انزوا، شکاف طبقاتی و نظایر این‌ها منجر می‌شود که چنین آسیب‌هایی، جامعه را دچار بحران‌های غیرقابل جبرانی خواهد نمود. با توجه به این‌که مطالبه‌گری و مشارکت اجتماعی از لوازم ضروری توسعه و پیشرفت هر جامعه‌ای است، شناخت شرایطی که باعث تحدید مطالبه‌گری می‌شود، اهمیت دارد.

زنان از نیروهای مهم تغییر در جهان معاصر محسوب می‌شوند، به گونه‌ای که موفقیت یا شکست آن‌ها، بسیاری از ابعاد زندگی خود، خانواده و جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. حقوق شهروندی زنان مجموعه‌ای از حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی است که زنان به واسطه عضویت در جامعه و رابطه با دولت، از آن برخوردار می‌شوند (جهانگیر و کاوه پیشقدم، ۱۳۹۸: ۱۱۹). اما در کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، فرآیند سیاست‌گذاری غالباً فاقد رویکردی نظام‌مند و مبتنی بر برنامه‌ریزی جنسیتی است؛ امری که پیامدهایی نظیر تعمیق نابرابری‌های جنسیتی، کاهش اثربخشی برنامه‌های توسعه، تضعیف نهادسازی و محدود شدن مشارکت زنان در سطوح مختلف تصمیم‌گیری را به دنبال دارد (فلاحی، ۱۴۰۳: ۲۰۱).

حتی در طول تاریخ زنان تحت تأثیر سنت، محدودیت‌های خانوادگی، تبعیض‌ها، کلیشه‌های جنسیتی، تعصبات و عقاید مردسالارانه و حتی مذهب و غیره، موانع و مشکلات زیادی را در مسیر دستیابی به حقوقشان تجربه کرده‌اند. به عنوان مثال، در طول چهل سال اخیر، میزان اشتغال زنان بین ۱۴ تا ۱۸٪ در نوسان بوده است (شریف کریمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۱). حتی توانمندی‌های آن‌ها اغلب به حوزه‌های آموزش و بهداشت محدود مانده است (جنیدی و سنگی، ۱۳۹۷: ۶۹). حتی فرهنگ پدرسالاری در جوامع غربی نیز مانع از تحقق مطالبات زنان می‌شود.

زنان به عنوان نیمی از جمعیت جامعه با آگاهی از حقوق شهروندی خود و استفاده از فرصت‌ها، امکانات و منابع موجود در جامعه، می‌توانند جهت رفع نابرابری‌ها، تبعیض‌ها نقش فعال‌تری داشته و در کنار مردان زمینه رشد و توسعه جامعه را فراهم سازند (جهانگیر و کاوه پیشقدم، ۱۳۹۸: ۱۲۰). همان‌طور که امروزه به واسطه تصویب منشور حقوق شهروندی برخی از این موانع کم‌رنگ شده و دستیابی به حقوق شهروندی‌شان مثل تحصیلات عالی، اشتغال، برابری حقوق و نظایر این‌ها تسهیل شده است.

البته به دلایلی چون کلی‌گویی، عدم ضمانت اجرا و تضاد با برخی اصول قانون اساسی، حقوق شهروندی زنان مورد پذیرش همگانی واقع نشده است. به عنوان مثال، در منشور حقوق شهروندی آزادی انتخاب سکونتگاه به عنوان حق همه شهروندان تعریف و تصویب شده است، ولی در قانون اساسی زنان باید در جایی سکونت گزینند که همسرشان انتخاب می‌کند و یا در منشور گفته شده زنان حق دارند آزادانه با هر کسی که می‌خواهند ازدواج کنند، ولی در قانون مدنی اجازه پدر برای ازدواج دختر ضروری است (محمدزاده، ۱۳۹۶: ۹۸-۱۰۲). زنان گاهی از طبیعی‌ترین حقوقشان محروم می‌شوند که برخی از این محرومیت‌ها ناشی از

کاستی‌های موجود در قوانین، عقاید مردسالارانه و یا بیگانگی زنان از خود و حقوقشان و غیره بوده است. زنان بدون اجازه پدر یا همسر نمی‌توانند مسافرت بروند، برای حضانت فرزندان در شرایط بحرانی، باید از حقوق مادی خود نظیر مهریه بگذرند، بدون اجازه پدر یا همسر قادر به ادامه تحصیل یا اشتغال نیستند، در سطح کلان‌تر از رفتن به استادیوم ورزشی محروم هستند و این محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های زنان در تحقق مطالباتشان مختص زنان شهر یزد نیست. ولی در شهر یزد با نظر به بافت سنتی-مذهبی حاکم، به نظر می‌رسد زنان نقش فعالی در مطالبه‌گری حقوق شهروندی‌شان ندارند و حتی فراتر از این گاهی از حقوق شهروندی خود نیز آگاهی ندارند. اما احتمال می‌رود نسل نوجوان و جوان برخلاف نسل بزرگسال از حقوق شهروندی آگاه‌تر شده و نقش فعال‌تری در مطالبه‌گری حقوقشان در عرصه‌های مختلف ایفا می‌کنند.

بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناخت شرایط و عواملی که در تضعیف مطالبه‌گری حقوق شهروندی نقش دارد، در بستر شهر یزد انجام شده است. کما این‌که با نظر به ضعف علمی و پژوهشی در این زمینه، اهمیت انجام این پژوهش خاطرنشان می‌شود. بنابراین مسئله اصلی پژوهش حاضر شناخت شرایطی است که در دفع مطالبه‌گری حقوق شهروندی نقش دارد. در مسیر پیش‌رو تلاش شده است به سؤال اصلی پژوهش مبنی بر این‌که «چگونه مطالبه‌گری تضعیف می‌شود؟» پاسخ داده شود.

۲. چارچوب مفهومی

با توجه به ماهیت پژوهش اکتشافی و به‌منظور بر ساخت حساسیت نظری و جمع‌آوری داده‌ها نظریات مرتبط با موضوع پژوهش مرور شده است. درواقع مرور نظریات به‌عنوان راهنمایی برای مفهوم‌سازی و بر ساخت حساسیت نظری است تا محقق با دقت بیشتری در میدان، داده‌ها را استخراج و سپس تحلیل نماید.

در قسمت پیشینه نظری، طیف گسترده‌ای از نظریات مختلف شهروندی اعم از «شهروندی عقلانی» وبر، «شهروندی عرفی-مدنی» دورکیم، «شهروندی عرفی-گزشافتی» تونیس، «شهروندی اجتماعی مدرنیستی» پارسونز، «شهروندی انقلابی» مارکس، «شهروندی‌های مدنی، سیاسی و رفاه» مارشال و «شهروندی حوزه عمومی» هابرماس، مورد خوانش قرار گرفت. در تمام نظریات در تعریف جامعه‌شناسانه شهروندی بر حقوق و تکالیف شهروندی، برابری شهروندی، مشارکت شهروندی، هویت شهروندی و نقش و پایگاه شهروندی فارغ از تعلقات

طبقاتی، اجتماعی مذهبی و قومی تأکید شده است. جامعه‌شناسان کلاسیک اعم از وبر، دورکیم و تونیس پدیده شهروندی را ناظر بر هویت، عضویت و تعهد عقلانی، مدنی و عرفی برای اعضای جامعه توصیف می‌کنند که به مشارکت در تمام ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی دموکراتیک و احساس تعلق اجتماعی بیشتر در افراد جامعه منجر شده و در نهایت به تقویت نظم و انسجام اجتماعی دامن می‌زند.

برایان اس. ترنر طرح تکمیلی و تجربی برای مطالعه شهروندی ارائه نموده است که بر اساس آن پدیده شهروندی با چهار مؤلفه جامعه‌شناختی اعم از شکل اجتماعی شهروندی، قلمرو اجتماعی شهروندی، گونه اجتماعی شهروندی و محتوای اجتماعی شهروندی تحلیل و تبیین می‌شود. در شکل اجتماعی شهروندی به شکل‌گیری شهروندی از بالا به پایین یعنی از دولت به سمت جامعه و یا از پایین به بالا یعنی از جامعه و نهادهای مدنی به سمت دولت توجه می‌شود. قلمرو اجتماعی شهروندی حاکی از آن است که شهروندی بیشتر متمایل به شکل‌گیری حوزه خصوصی بوده است یا عمومی. گونه اجتماعی شهروندی به این معنی است که شهروندی بیشتر حالت منفعلانه دارد یا فعالانه و در نهایت محتوای اجتماعی شهروندی حاکی از آن است که شهروندی در عمل بیشتر به ایفای وظایف و تعهدات شهروندی معطوف است یا امتیازات و حقوق شهروندی. علاوه بر این ترنر در طرح تجربی خود دو مؤلفه دیگر شامل نیروهای اجتماعی شهروندی و ترتیبات اجتماعی شهروندی را اضافه نموده است. در نیروهای اجتماعی شهروندی به این که کدام دسته از گروه‌ها و طبقات در شکل‌گیری شهروندی تأثیرگذار بوده‌اند، برخورد می‌کنیم و در ترتیبات اجتماعی شهروندی به این که چه بسترسازی‌ها و نهادسازی‌هایی برای تحقق و تقویت شهروندی انجام شده است، توجه می‌شود.

از سوی جامعه‌شناسان فمینیست و پست‌مدرن نیز با نظر به محرومیت‌های اجتماعی برخی گروه‌های اجتماعی از امتیازات و حقوق شهروندی و طرد اجتماعی زنان از دایره شهروندی، نظریه شهروندی پست‌مدرن و نظریه شهروندی فمینیستی، مطرح شده است. به عنوان نمونه می‌توان به «شهروندی تفکیک‌شده» ماریون یانگ، «شهروندی حاشیه‌ای یا درجه دوم» هیسلرو بروباکر و یا «شهروندی جنسیتی، شهروندی زنان، شهروندی منفعل و شهروندی بالقوه و بالفعل» پیتمان و لیستر اشاره نمود که حاکی از طرد اجتماعی حاشیه‌نشینی اجتماعی زنان و برخی گروه‌های اجتماعی و اقلیت‌های فرهنگی، مذهبی و قومی است (توسلی و نجاتی حسینی، ۱۳۸۳: ۳۵-۳۸).

بعد از نظریات مرتبط با شهروندی، نظریات مرتبط با مطالبه‌گری مورد کنکاش قرار گرفته است که می‌توان به نظریات حسین تنهایی، ویزنر و ترنر اشاره داشت. تنهایی، مطالبه‌گری را به مثابه گفتمانی تاریخی مطرح می‌کند که بنیان معرفت‌شناسی دارد. وی شهروندان را کنشگرانی می‌داند که با تفسیر شرایط و انتخاب مطالبه‌گری، خواسته‌های خود را مطرح می‌کنند. ولی اگر کنشگران، شرایط و زمان را برای مطالبه‌گری مناسب تشخیص ندهد، مطالبه‌گری محقق نمی‌شود. به اعتقاد ویزنر نیز، افراد باید مطالبه داشته باشند و خود را محق بدانند، دولت را مسئول پاسخگویی و تحقق مطالبات بدانند، عمل مطالبه‌گری خود را کارآمد تصور کنند و از راه‌های عبور از سیستم سیاسی و اقدامات کاربردی تسهیل‌کننده، آگاهی داشته باشند (تنهایی، ۱۳۹۷).

نظریات فمینیستی یکی از نظریاتی بوده است که به جنسیت و سرچشمه‌های سرکوب و نابرابری برای زنان توجه ویژه داشته است. این نظریات عمدتاً ساختار پدرسالار جامعه و نهادهای آن را یکی از سرچشمه‌های مهم نابرابری برای زنان می‌دانند (ترنر، ۱۳۹۴: ۸۴۴). فمینیسم یک مفهوم و عقیده واحد نیست، بلکه مجموعه‌ای از عقاید و کنش‌های متفاوت بوده است. اما اساس انواع فمینیسم به موقعیت فرودست زنان در جامعه و تبعیض و بی‌عدالتی‌ای برمی‌گردد که زنان به دلیل جنس خود با آن مواجه هستند. هدف نهایی همه آن‌ها رها کردن زنان از این موقعیت فرودست و ازمیان بردن تبعیض جنسیتی است که با تغییراتی که در نظم سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی حاصل می‌شود، می‌توان به اهداف فمینیسم دست یافت. از میان انواع مختلف فمینیسم، فمینیسم لیبرالی بیش از سایرین بر سنت حقوق طبیعی، حق شهروندی برابر، اصل مالکیت خصوصی، اصالت فردیت و آزادی عمل تأکید داشته است. فمینیسم لیبرالیستی بر موضوع شهروندی زنان و استحقاق آن‌ها برای حقوق اساسی برابر با مردان تأکید داشت که مطالبات عمیق و اساسی را از راه رفرمیستی و حقوقی که بدون تغییرات اساسی در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ممکن نبود، پیگیری می‌کرد (معافی و احمدی‌افزادی، ۱۳۹۹: ۴۲۲-۴۲۳). نظریه فمینیسم لیبرالی با توجه به تأکید بر حقوق شهروندی برابر، آزادی، برابری و نظایر این‌ها، نقش هدایت‌کننده مسیر پژوهش را داشته است. از سوی دیگر، این نظریه بیشتر از راهبردهای قانونی و نرم برای حقوق برابر و تغییرات در نظم سیاسی، اجتماعی و غیره دفاع کرده است، اما در صورت لزوم، از راهبردهای انقلابی نیز برای دستیابی به حقوق برابر بهره برده است که آن را به نظریه فمینیستی رادیکالی نزدیک می‌کند.

نظریه اکسل هونت^۱ یکی از نظریاتی است که در مطالعه ماهیت جنبش زنان در کشورهای خاورمیانه و به ویژه جنبش‌های به رسمیت‌شناسی هویت زنان در کشورهای اسلامی و تأثیر ساختار سیاسی در شکل‌گیری این اندیشه‌ها، مفید به نظر می‌رسد. هونت متأثر از مکتب فرانکفورت و دیدگاه فوکو و هابرماس و از سوی دیگر منتقد بحران شأن و منزلت گروه‌های به حاشیه‌رانده شده در جامعه کنونی است. درحالی‌که جودیت باتلر متأثر از فوکو بر سلطه قدرت و سوژه منفعل تأکید دارد، هونت به تولید اندیشه توسط عاملیت مداخله‌گر و کنشگر فعال در عرصه زیست جهان باور دارد که هر زمان قادر است گفتمان دیگری بسازد و به هیئت حاکم تحمیل کند (حاضری و محمدی، ۱۳۹۱: ۴-۵).

موضوع کشمکش از منظر هونت حول نابرابری‌های اقتصادی نیست، بلکه موضوع کشمکش در نبردهای اجتماعی، تکذیب یا انکار نهادی در به رسمیت‌شناسی هویت یا تحقیر اجتماعی^۲ برخی گروه‌های اجتماعی است (هونت، ۲۰۰۱) که حکومت تلاش می‌کند در آشکال مختلفی با آن برخورد و در مقابل آن برخورد کند. در مقابل قربانیان بی‌عدالتی برای به رسمیت شناخته شدن با تولید اندیشه‌های متعارض با هنجارهای سیاسی درگیر می‌شوند (مارفی، ۲۰۱۰: ۷۶).

نظریه «به رسمیت‌شناسی»^۴ گروه‌های به حاشیه‌رانده شده و آسیب‌دیده را از لحاظ میزان بی‌عدالتی در فرایند به رسمیت‌شناسی می‌توان در چهار رده جای داد اعم از: ۱- گروه‌های تحقیر شده (گروه‌هایی که در رابطه با نظام حاکم کوچک و تحقیر شده‌اند)، ۲- اختلال در به رسمیت شناخته شدن (گروه‌هایی که به رسمیت شناخته شدن آن‌ها مختل شده یا به نحوی تمام عیار به رسمیت شناخته نمی‌شوند)، ۳- نادیده‌انگاشته‌گی (گروه‌هایی که وجودشان از سوی نظام حاکم انکار می‌شود)، ۴- نابرابری در به رسمیت‌شناسی (گروه‌هایی که به رسمیت شناخته می‌شوند، ولی مورد تبعیض قرار می‌گیرند) (حاضری و محمدی، ۱۳۹۱: ۵).

علاوه بر این، هونت به این‌که سوژه جهت‌تکوین هویت خود و رسیدن به شأن و حرمت اجتماعی و تحقق عدالت و توزیع برابر حقوق و امتیازات، در مقابل سوژه‌ای که گفتمان قدرت در صدد هنجارمند کردن آن است یا به صورت طبیعی یا پیشینی وجود داشته است، چگونه اعتراض می‌کند و گفتمان قدرت را مجبور به بازاندیشی در مواضع خود می‌کند نیز

1. Axel Honneth

2. Social contempt

3. Marphy

4. Recognition theory

اشاره دارد (فلمینگ، ۲۰۰۸: ۴۴). بنابراین در بساخت حساسیت نظری، ضمن توجه به شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی حاکم، لازم است به این‌که کنشگران چه تفسیری از شرایط، مطالبات و اقدامات مطالبه‌گری دارند، توجه نمود تا بتوان دلایل مطالبه‌گری و عدم آن را کشف نمود.

حتی نظریه‌های اجتماعی شدن نیز در سطح خُرد و میانه اعم از بستر خانواده، مدرسه، گروه همسالان، رسانه‌ها و سازمان‌ها متوجه شکل‌گیری الگوهای فرهنگی و اجتماعی است. به‌ویژه این‌گله‌ها بر اساس نظریه دگرگونی ارزشی و دو فرضیه کمیابی و جامعه‌پذیری، نشان می‌دهد که جامعه‌پذیری فرد و کیفیت آن در سال‌های قبل از بلوغ، در شکل‌گیری ارزش‌های بنیادین افراد و اولویت مطالبات، دغدغه‌ها و نیازهای آن‌ها اثرات تعیین‌کننده‌ای دارد. بنابراین توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که فرزندان در آن پرورش یافته و کیفیت ارزش‌هایی که یاد گرفته‌اند، می‌تواند مطالبات و وضعیت مطالبه‌گری آن‌ها را پیش‌بینی کند.

علاوه بر این متأثر از نظریه به رسمیت‌شناسی هونت، می‌توان به این‌که آیا مطالبات تجددگرا و مخالف هنجارهای رسمی از سمت زنان مطرح شده است؟ یا این‌که چگونه ساختار سیاسی در مقابل مطالبات تجددگرا و سکولار نسل جوان مقاومت می‌کند و یا زنان چگونه در جهت تحقق عدالت و به رسمیت‌شناسی هویتی که می‌خواهند و هویتی که ساختار سیاسی آن را به رسمیت می‌شناسد، مطالبه‌گری می‌کنند، حساس شد. لذا در پروتکل مصاحبه سؤالاتی طراحی شده است که ضمن پرداختن به ترتیبات اجتماعی شهروندی، شرایط کلان ساختاری، شرایط خُرد مثل جامعه‌پذیری، ارزش‌ها، سبک زندگی، تفسیر کنشگران از موقعیت، انگیزه و نظایر این‌ها نیز مورد کاوش قرار گیرد.

۳. پیشینه تجربی

با مرور پیشینه‌های مرتبط، خلأ پژوهشی موجود در رابطه با مسئله پژوهش قابل‌ردیابی است. همان‌طور که پیش از این نیز اشاره شد، اغلب پژوهش‌ها در زمینه آگاهی از حقوق شهروندی و نقش آن در مطالبه‌گری و تحقق حقوق و یا بررسی عواملی چون سبک زندگی و مصرف رسانه‌ای در میزان آگاهی از حقوق شهروندی و نظایر این‌ها انجام شده است.

به عنوان مثال، اغلب پژوهش‌ها چون زنگنه و همکاران (۱۳۹۷) و رمضان مقدم و اجاری و جانی‌پور (۱۳۹۶) بیشتر در زمینه حقوق شهروندی، آگاهی از حقوق شهروندی، رابطه آگاهی از حقوق شهروندی و شهروندی فعال انجام شده است. البته تعدادی از پژوهشگران اعم از جلیل‌مطلق (۱۴۰۱)، یحیی‌زاده (۱۴۰۰) و میرحسینی و همکاران (۱۳۹۸)، به بررسی وضعیت مطالبه‌گری در میان گروه معینی از شهروندان و رابطه آن با شبکه‌های اجتماعی، سرمایه اجتماعی و سبک زندگی پرداخته‌اند.

برخی تحقیقات مثل امیری (۱۳۹۵) و شهریاری (۱۳۹۶) بیشتر از جنبه حقوقی به مطالبه‌گری و موانع قانونی و چالش‌های حقوق شهروندی پرداخته و برخی پژوهش‌ها اعم از عزیززاده و باغدار دلگشا (۱۳۹۵) و بهشتی سرشت و پرویش (۱۳۹۴) حاوی اطلاعات تاریخی در مورد مطالبه‌گری هستند. حتی در تحقیقات لاتین نیز چندان به مطالبه‌گری اجتماعی توجه نشده و در اغلب پژوهش‌ها اعم از وادزومیوس^۱ و ریهای^۲ (۲۰۲۰) و اویدمی^۳ (۲۰۱۵) بیشتر به مشارکت، حقوق شهروندی و رابطه آن با میزان استفاده از اینترنت پرداخته شده است. البته برخی تحقیقات از نگاه فلسفی، اخلاقی و حقوقی به مطالبه‌گری پرداخته و برخی به مطالبه‌گری والدین از فرزندان و پیامدهای آن پرداخته‌اند. به‌ویژه این‌که به‌ندرت پژوهشی با روش کیفی در رابطه با مسئله پژوهش در دسترس بوده است.

فرج‌اله و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی نشان دادند که بین میزان آگاهی از حقوق شهروندی و سطح مطالبه‌گری اجتماعی کارکنان رابطه مثبتی وجود دارد. همچنین، میان متغیرهای زمینه‌ای (سن، سطح تحصیلات، جنسیت) کارکنان و میزان آگاهی از حقوق شهروندی و سطح مطالبه‌گری اجتماعی آن‌ها رابطه وجود دارد. اما بین مسئولیت‌پذیری کارکنان و متغیرهای وابسته رابطه معنی‌داری وجود یافت نشد.

جلیل‌مطلق (۱۴۰۱) در پایان‌نامه خود نشان داده است که بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی با مطالبه‌گری حقوق شهروندی رابطه وجود دارد. همچنین، عضویت در شبکه‌های اجتماعی با مؤلفه‌های حقوق فرهنگی، مدنی، سیاسی و اجتماعی نیز معنا دار شده است. همچنین، بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی خارجی و شبکه‌های اجتماعی داخلی، بین نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و زمان صرف شده، با مطالبه‌گری حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر یاسوج رابطه وجود دارد.

1. Madzwamuse

2. Rihoy

3. Oyedemi

یحیی زاده (۱۴۰۰) در پایان‌نامه خود نشان داد که شبکه‌های اجتماعی بر مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان به طور مستقیم و معناداری تأثیر دارد. به‌طور کلی میزان درگیری با شبکه‌های اجتماعی، حمایت و تعلق عاطفی به شبکه‌های اجتماعی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی با مطالبات دانش‌آموزان رابطه معنادار و مثبت داشت، اما جنسیت رابطه معناداری با مطالبات دانش‌آموزان نشان نداد.

رحیمی سجاسی (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که خود خاموشی، درماندگی آموخته شده، زنانگی فراشرعی، خانواده‌مداری و اخلاق‌مداری مانع مطالبه‌گری زنان شده است. درواقع زنان با ادراک توانایی‌های فردی خویش، شرایط فرهنگی-اجتماعی جامعه و تحلیقات شوهر با اتخاذ رویکرد واقع‌گرایی، از مطالبه حقوق شناخته شده خود ممانعت کرده و در تضییع حقوق زن و تثبیت وضعیت موجود، مشارکت می‌ورزند.

زنگنه و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی نشان دادند بین میزان آگاهی از حقوق شهری و مشارکت فعال با نهادهای مدیریت شهری رابطه معنی‌دار مثبت وجود دارد. به این صورت که هرچه میزان آگاهی از حقوق شهروندی بالاتر باشد، مشارکت شهروندان با نهادهای مدیریت شهری نیز افزایش می‌یابد. همچنین بین آگاهی از حقوق شهری ساکنان با متغیرهای جنسیت، میزان درآمد، سطح تحصیلات رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد اما بین دو متغیر سن و مدت اقامت ساکنان با متغیر وابسته رابطه معنی‌دار وجود ندارد.

رستگاری و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی نشان دادند بین متغیر سواد رسانه‌ای به عنوان متغیر مستقل و آگاهی از حقوق شهروندی و دموکراسی خواهی به عنوان متغیرهای وابسته رابطه معنی‌داری وجود دارد. به این معنا که با افزایش سواد رسانه‌ای، متغیرهای وابسته نیز افزایش می‌یابد.

لو^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی نشان دادند مطالبه‌گری والدین بر افسردگی فرزندان از طریق افزایش نشخوار فکری اثر می‌گذارد. لذا می‌توان با کاهش دستورات والدین، به کاهش نشخوار فکری در کودکان و کاهش افسردگی آن‌ها کمک کرد. نشات^۲ (۲۰۱۲) در پژوهشی نشان داده است که در قرن بیستم، سنت‌های قدیمی حاکم بر زندگی زنان در ایران به تدریج با تغییر برداشت زنان از خود و نگرش مردان نسبت به زنان، دگرگون شد. تسلط مردانه بر زنان با گوشه‌نشینی زنان نشان داده می‌شد. گوشه‌نشینی در بیرون از خانه با پوشیدن حجاب که

1. Lo

2. Nashat

جدایی جهان زن و مرد را تضمین و تداوم می‌بخشید، تحمیل می‌شد. با وجود این، تعالیم اسلام وضعیت زنان را بهبود بخشید. زنان از حقوق اقتصادی، مذهبی و مدنی برخوردار شدند، هرچند در حوزه‌های اقتصادی و مدنی حقوق آن‌ها با مردان برابر نبود و حتی ارزش کار مردان بیشتر از کار زنان بود و مردان باهوش‌تر از زنان تلقی می‌شدند. بنابراین می‌توان گفت برخی از تحولات در جامعه اسلامی، روندهایی را تسریع کرد که به انزوای بیشتر زنان دامن زد و تأثیر آموزه‌های برابری طلبانه اسلام را خنثی کرد.

وادزومیوس^۱ و ریهای^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی نشان داده است که ظهور رسانه‌های اجتماعی به عنوان ابزار مبارزاتی که توسط سازمان‌های حمایت از حیوانات استفاده می‌شود، توانایی شهروندان آفریقایی روستایی را برای درگیر شدن در فرآیندهای سیاستی که بر حقوق آن‌ها تأثیر می‌گذارد؛ کاهش داده است ولی توانایی شهروندان غربی را برای ایفای این نقش تقویت نموده است.

همان‌طور که گذشت، با مرور و بررسی پیشینه تجربی و تبیین خلأ یا شکاف موجود درباره مسئله پژوهش، ضرورت انجام مطالعه حاضر مشخص شد. به منظور فهم بهتر جایگاه این پژوهش و تمایزش با پژوهش‌های پیشین لازم به ذکر است که این پژوهش هم به لحاظ موضوعی و هم به لحاظ روشی با سایر پژوهش‌ها متفاوت است. بدین صورت که به لحاظ موضوعی از نوآوری برخوردار است و تحقیقی برای شناخت و بررسی شرایط تضعیف‌کننده مطالبه‌گری انجام نشده است. از سوی دیگر اغلب تحقیقاتی که مرور شد، با روش پیمایش انجام شده است، در حالی که پژوهش حاضر با استفاده از رویکرد کیفی و روش نظریه زمینه‌ای انجام شده است. اما مرور پژوهش‌ها حساسیت نسبت به مؤلفه‌هایی اعم از آگاهی از حقوق شهروندی، نقش رسانه‌ها در آگاهی از حقوق شهروندی و مطالبه‌گری، تحولات اجتماعی-فرهنگی در نوع مطالبات و رشد مطالبه‌گری را برانگیخته است.

۴. روش‌شناسی

پژوهش حاضر با هدف شناخت بسترها و شرایط تحدیدکننده و تضعیف‌کننده مطالبه‌گری با رویکرد کیفی انجام شده است. با توجه به این‌که مطالبه‌گری را باید در بافت و بستر آن مطالبه نمود از روش گرداندن تئوری (نظریه زمینه‌ای) استفاده شده است.

1. Madzwamuse

2. Rihoy

پژوهش حاضر در بستر شهر یزد انجام شده است که می‌توان تلفیقی از سنت و مدرنیته را در آن مشاهده نمود. از سوی دیگر زنان به‌ویژه زنان یزدی تحت تأثیر بافت سنتی و مذهبی حاکم، محدودیت‌های بیشتری را بر رفتارهای خود احساس می‌کنند و در فضاهای عمومی نیز از برخی حقوق شهروندی خود محروم شده‌اند. در شهر یزد با نظر به بافت سنتی و مذهبی آن، برخی زنان بعد از فوت همسر به شدت تحت تأثیر قضاوت‌های اجتماعی منزوی شده و از روابط اجتماعی محروم می‌شوند، درحالی‌که مردان چنین محدودیت‌هایی ندارند. به‌گونه‌ای که حتی ازدواج زنان بیوه نیز تا چندین سال قبل ناپسند به نظر می‌رسید.

علاوه‌براین، بعضی از خانواده‌ها با شاغل شدن و تحصیلات دانشگاهی زنان و یا مسافرت مجردی دختران و زنان نیز مخالفت می‌کردند. هم‌چنین، در برخی خانواده‌های یزدی، ساکت بودن، نجیب بودن، خودسانسوری، محافظه‌کاری و نظایر این‌ها پسندیده بوده است و دختران به نهادینه ساختن این ارزش‌ها تشویق می‌شدند، به‌گونه‌ای که دختری که برخلاف این ارزش‌ها رفتار می‌کند، طرد می‌شود. همان‌طور که در پژوهش مبارکی و همکاران احساس نابرابری جنسیتی بین مادران و دختران یزدی تفاوت معناداری داشته است. مادران یزدی بیشتر احساس نابرابری داشته‌اند که تا حدی ناشی از احساسات انباشته‌شده آن‌ها از گذشته تاکنون و حضور کم‌تر آن‌ها در عرصه‌های عمومی و اجتماعی بوده است، ولی دختران نسبت به مادران احساس نابرابری جنسیتی کم‌تری داشته‌اند. ساختار قدرت، باورهای قالبی جنسیتی، هنجارهای جنسیتی از عواملی بوده است که اثر مستقیم معناداری در احساس نابرابری جنسیتی آن‌ها داشته است. (مبارکی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۳۸-۱۵۸).

البته لازم به ذکر است که امروزه تغییراتی در بهبود این وضعیت به وجود آمده است که اغلب تحت تأثیر تغییرات اجتماعی-فرهنگی و مطالبه‌گری زنان نیز بوده است و زنان و دختران نسبت به قبل آزادی‌های بیشتری در تحقق حقوق شهروندی‌شان به دست آورده‌اند. اما همچنان برخی زنان از بیان مطالباتشان در سطوح مختلف خُرد و کلان خودداری می‌کنند و یا زمانی شهروندان مطالبه‌گری بوده‌اند، ولی بعد از مدتی از مطالبه‌گری خودداری می‌کنند. لذا در این پژوهش شرایطی که باعث تضعیف مطالبه‌گری حقوق شهروندی شده و در ابراز یا عدم ابراز مطالبات از سوی زنان یزدی نقش داشته، مورد کاوش قرار گرفته است.

معیاری که برای شمول مشارکت‌کنندگان در پژوهش بدان توجه شد، این بود که والدینی انتخاب شوند که به لحاظ عقاید، علایق، سبک زندگی با فرزندانشان تفاوت قابل‌توجهی داشته باشند. نسبت مادر-فرزندی و عدم نسبت مادر-فرزندی مشارکت‌کنندگان نیز

معیاری دیگری بود که در انتخاب مشارکت‌کنندگان مورد توجه بوده است. بنابراین گروه‌های سنی ۱۵-۲۵ سال و ۴۵ به بالا که برخی دارای نسبت مادر-فرزندی و برخی بدون نسبت خانوادگی با یکدیگر بوده‌اند، از اولویت‌هایی بوده است که در انتخاب مشارکت‌کنندگان بدان توجه شده است.

نمونه‌گیری پژوهش حاضر بر اساس نمونه‌گیری هدفمند از نوع نظری انجام شده است. در این روش مشارکت‌کنندگان به صورت هدفمند و در جهت خلق یا توسعه نظریه از این عرصه کم‌تر شناخته‌شده، در پژوهش مشارکت داشتند. علاوه بر این، از نمونه‌گیری با حداکثر تنوع نیز جهت انتخاب مشارکت‌کنندگان استفاده شده است. بنابراین شرایطی که باعث تضعیف مطالبه‌گری زنان برای حقوق شهروندی در عرصه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و اجتماعی-فرهنگی می‌شود، در سطوح مختلف خرد تا کلان با انتخاب نمونه‌ها با حداکثر تنوع پیگیری شده است. البته با توجه به روش نظریه زمینه‌ای و تعداد محدود مشارکت‌کنندگان در مقایسه با روش‌های کمی، شناخت چنین شرایطی در این دامنه گسترده به تعمیم داده‌ها منجر نمی‌شود، ولی شناخت زمینه‌ای و بستر مندی از شرایط تضعیف‌کننده مطالبه‌گری زنان برای حقوق شهروندی حاصل می‌شود.

به عنوان مثال، باید از مطالبه‌گری زنان در محیط خانواده سؤال می‌شد تا فهمید مشارکت‌کننده در محیط خانواده همانند محیط جامعه مطالبه‌گری می‌کند یا خیر؟ آیا فرد به لحاظ اخلاقی و رفتاری، روحیه مطالبه‌گری ندارد و یا روحیه مطالبه‌گری داشته است، ولی به واسطه شرایطی مثل فقدان پاسخگویی و غیره از مطالبه‌گری خودداری می‌کند؟ و نظایر این‌ها را با توجه به این دامنه مطالبه‌گری می‌توان دریافت. گردآوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها به صورت هم‌زمان انجام شده است و داده‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه داشته است. با انجام مصاحبه‌های عمیق که کم‌ترین آن‌ها ۳۰ دقیقه و بیشترین آن‌ها سه ساعت به طول انجامیده است، داده‌ها گردآوری و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا مدیریت شدند و در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

در این پژوهش جهت تضمین صحت و قابلیت اعتماد یافته‌ها از چهار معیار اعتبارپذیری، انتقال‌پذیری، قابلیت اطمینان و تأییدپذیری مطرح شده توسط لینکلن و گوبا^۱ (۱۹۸۵) استفاده شده است (حریری، ۱۳۸۵: ۶۴-۷۶). بدین صورت که با تماس طولانی با محیط پژوهش، مشاهده مستمر، بررسی از زوایای مختلف و تبادل نظر با هم‌تایان معیار

1. Lincoln & Guba

اعتبارپذیری تقویت شده است. از رهگذر راهبردهای توصیف کامل زمینه، شرایط پژوهش و ارائه جزئیات کامل، معیار انتقال‌پذیری رعایت شده است. قابلیت اطمینان نیز با توصیف و توجه به تغییرات و شرایط متغیر پدیده‌های مورد مطالعه و طرح پژوهش ممکن شده است. درنهایت در مسیر افزایش معیار تأییدپذیری همانند معیار قابلیت اطمینان، از تبادل نظر با هم‌تایان استفاده شده است. برای اطمینان و اتکاپذیری داده‌ها نیز مصاحبه‌های تحقیق در محیطی آرام و به‌طور کامل ثبت و ضبط شده است. به‌ویژه این‌که ملاحظات اخلاقی (زارعی محمودآبادی و همکاران، ۱۴۰۳) و بازان‌دیشی (مرادی و همکاران، ۱۴۰۳) نیز به‌طور کامل رعایت شد، بدین‌صورت که مشارکت‌کنندگان با رضایت کامل در پژوهش مشارکت نمودند و اطلاعات به‌صورت محرمانه ضبط و سپس به متن تبدیل شد و پس از آن، فایل صوتی حذف گردید و درنهایت برای مشارکت‌کنندگان از اسامی مستعار استفاده شد. در این پژوهش ۱۳ زن یزدی با حداکثر تنوع سنی، تحصیلی و شغلی مشارکت کردند که اطلاعات جمعیتی آن‌ها در جدول شماره ۱ پیوست گردیده است.

جدول شماره ۱: ویژگی‌های جمعیتی مشارکت‌کنندگان

تعداد	اسامی مستعار	سن	وضعیت تأهل	میزان تحصیلات	شغل	نسبت خانوادگی
۱	مهدیه	۲۵	متاهل	دیپلم	خیاط	مادر-فرزند
۲	مریم	۴۸	متاهل	ابتدایی	خانه‌دار	
۳	فاطمه	۱۹	مجرد	دانشجوی کارشناسی	دانشجو	مادر-فرزند
۴	فخری	۴۶	متاهل	ابتدایی	خانه‌دار	
۵	معصومه	۴۵	متاهل	ابتدایی	خیاط	مادر-فرزند
۶	مهشید	۱۹	متاهل	دیپلم	خانه‌دار	
۷	نسرين	۴۸	متاهل	راهنمایی	خیاط	-
۸	نرگس	۲۱	متاهل	دانشجوی کارشناسی	دانشجو	-
۹	مانده	۲۱	متاهل	دانشجوی کارشناسی	دانشجو	-
۱۰	ندا	۲۵	متاهل	دیپلم	خانه‌دار	-
۱۱	ناهید	۲۵	مجرد	کارشناسی	مربی آموزشی	-
۱۲	شیدا	۲۵	مجرد	کارشناسی	منشی مرکز دیابت	-
۱۳	فائزه	۲۵	متاهل	کارشناسی	مددکار اجتماعی	-

۵. یافته‌ها

با تحلیل مصاحبه‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی، پدیده مرکزی تحت عنوان «ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری» بر ساخت شده است. شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌ای که در شکل‌گیری، تشدید یا تضعیف پدیده مرکزی نیز نقش داشته است، مورد مطالعه قرار گرفته و یافته‌های حاصل به شرح ذیل ارائه شده است:

۵-۱. شرایط علی

● ناآگاهی از حقوق/قوانین

با نظر به تغییرات گسترده جامعه معاصر، اهمیت آگاهی از حقوق و قوانین در سطوح مختلف خرد و کلان خاطرنشان می‌شود. ناآگاهی از حقوق/قوانین پیامدهای مختلفی به همراه دارد که یکی از مهم‌ترین آن‌ها ناکامی در تحقق حقوق اعم از حقوق مادی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و به‌طور کلی حقوق شهروندی محسوب می‌شود. نقش عنصر آگاهی در تقویت یا تضعیف مطالبه‌گری و مشارکت با پژوهش‌های فرج‌الله و همکاران (۱۴۰۱)، زنگنه و همکاران (۱۳۹۷) و رمضان مقدم و جاری و جانی‌پور (۱۳۹۶) همسو بوده است. ناآگاهی از حقوق این چنین روایت شده است:

«به بخشی از موانع رسیدن به حقوقمون، هم خودم و هم ناآگاهی‌ام بود؛ عدم آگاهی‌ام از حقوق» (دانشجوی کارشناسی، متأهل، ۲۱ ساله)

● تعمیم فقدان پاسخگویی مسئولانه به مطالبات

فرایند مطالبه‌گری ناظر بر کنش‌های مطالبه‌گرانه شهروندان و پاسخگویی مراجعین یا مخاطبان مطالبات است. بین این دو طرف رابطه دیاکتیکی وجود دارد. به عنوان مثال استفاده از کنش‌های مطالبه‌گرانه نابهنجار متعاقباً پاسخگویی خشونت‌آمیز و نامطلوبی به همراه خواهد داشت. لذا با توجه به شرایط مختلفی که مطالبه‌گری در بستر آن رخ می‌دهد و کنش‌های مطالبه‌گرانه، پاسخگویی مخاطبان یا مراجعین مطالبات نیز متفاوت خواهد بود. گاهی شهروندان پاسخ مسئولانه و مورد انتظاری از افراد یا مسئولین یا نهادهای ذی‌ربط دریافت نمی‌کنند و همین امر را به سایر افراد و نهادها تعمیم می‌دهند. تعمیم فقدان پاسخگویی مسئولانه ممکن است در رسانه‌ها یا دورهمی‌های دوستانه و خانوادگی و نظایر

این‌ها منعکس شود که با فراگیرشدن باور به فقدان پاسخگویی، حتی افرادی که قصد مطالبه‌گری دارند، از کنشگری ناامید شده و از کنشگری منصرف می‌شوند. تعمیم فقدان پاسخگویی مسئولانه به مطالبات این چنین روایت شده است:

«ولی اعتراض ما هیچ فایده‌ای ندارد، چون هیچ‌کس به حرفمون گوش نمی‌ده» (دیپلم، خیاط، متأهل؛ ۲۵ ساله)

همچنین گاهی به‌رغم مطالبه‌گری مسالمت‌آمیز و قانونی نیز پاسخ مطلوبی دریافت نمی‌شود و نوعی احساس بی‌اهمیتی با شنیده‌نشدن مطالبات در شهروندان شکل گرفته است. کما این‌که گاهی پاسخگویی فقط در جهت رفع تکلیف انجام می‌شود و در عمل نمود پیدا نمی‌کند. پاس‌کاری ارباب رجوع و فقدان پاسخگویی مسئولانه این چنین بازتعریف شده است:

«جوابگوی مطالبات ما نیستن؛ از این پاس‌ت میدن به اون از اون پاس‌ت میدن به اون» (راهنمایی، خیاط، متأهل، ۴۸ ساله)

● ترس از هزینه‌های مادی و غیرمادی مطالبه‌گری

مطالبه‌گری راهبردهای مختلفی دارد اعم از مسالمت‌آمیز، خشونت‌آمیز، قانونی و غیرقانونی و غیره و در نتیجه پاسخگویی متفاوتی نیز به دنبال خواهد داشت. گاهی به‌واسطه استفاده از کنش‌های مطالبه‌گرانه معترضانه که نظم موجود را تهدید می‌کند، نه تنها پاسخی دریافت نمی‌شود، بلکه با اعمال هزینه‌های جبران‌ناپذیری در سطوح مختلف مادی و غیرمادی نیز در مقابل مطالبه‌گران برخورد و مقاومت می‌شود. هزینه‌های جزایی مطالبه‌گری این چنین روایت شده است:

«کدام اختلاس‌گر جلو چشم مردم اعدام و اموالش به نفع مردم مصادره شد؟ ولی اگر شعار بنویسی به‌زودی شناسایی‌ات می‌کنن و دستگیر می‌شی» (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۶ ساله)

۲-۵. شرایط زمینه‌ای

● تعلقات عاطفی

انسان‌ها در طول دوران زندگی، احساس تعلق و تعهد به خانواده، اجتماع و حتی دارایی‌های مادی خویش را تجربه می‌کنند. تعلقات مادی، ترس از هزینه‌های مادی مطالبه‌گری را تشدید

و تعلقات عاطفی نسبت به خانواده و اجتماع، ترس از هزینه‌های غیرمادی مطالبه‌گری را برجسته می‌سازد. بنابراین کنش‌های مطالبه‌گرانه اغلب به واسطه تعلقات عاطفی مورد تحدید قرار گرفته است.
تعلقات عاطفی این چنین بازتعریف شده است:

«زمانی می‌تونم این قدر ریسک کنم که تنها باشم و وقتی چندین نفر دیگه درگیر سلامت و امنیت من هستن، من حق خودخواهی ندارم» (کارشناسی، مددکار اجتماعی، متأهل، ۲۵ ساله)

● نداشتن روحیه مطالبه‌گری

روحیه مطالبه‌گری نه تنها از عواطف حاکم بر رفتار نظیر احساسی بودن، مهربانی و شرایط روحی نامساعد تأثیر می‌پذیرد، بلکه به واسطه خصوصیات اخلاقی و رفتاری اعم از شجاع یا ترسو بودن، محافظه‌کار بودن، متوقع نبودن، خجالتی بودن، کم حرف بودن و عدم تمرکز بر اتمام مسائل و غیره نیز می‌تواند در معرض شدت و ضعف قرار گیرد. بنابراین برخی افراد حوصله‌ای برای کنش‌های مطالبه‌گرانه به‌ویژه در سطوح اجتماعی-فرهنگی نداشته و از انجام کنش‌های مطالبه‌گرانه ارزش‌زدایی و اجتناب می‌کنند.
نداشتن روحیه مطالبه‌گری این چنین بازتعریف شده است:

«وقتی مردم درگیر معیشت شون هستن، وقتی مردم درگیر حداقل‌های زندگیشون، برای چی بیاد مطالبه‌گر باشه؟ بابا نه حالش رو داره نه حوصله‌ش رو» (کارشناسی، مددکار اجتماعی، متأهل، ۲۵ ساله)

● دیگران قاضی

مطالبه‌گری در سطوح خرد و کلان، اغلب با قضاوت‌های سرزنش‌کننده، ناامیدکننده و تمسخرآمیز دیگران همراه بوده است. همین قضاوت‌ها، مسئله دیگران قاضی را بر ساخت می‌کند که با کلام و رفتار قضاوت‌کننده، مطالبه‌گران را آزرده خاطر می‌سازند و مسیر ناهموار مطالبه‌گری را ناهموارتر می‌سازند.

دیگران قاضی این چنین روایت شده است:

«من تا حدودی تونستم از حقم دفاع کنم به‌ویژه تو بحث میراث که هنوز دارم حرفش می‌شنوم» (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۶ ساله)

۳-۵. شرایط مداخله‌گر

● کاشت فرهنگی مسئله مطالبه‌گری

ضعف کنش‌های مطالبه‌گرانه خانواده، کیفیت جامعه‌پذیری در مطالبه‌گرپروری، تفاوت سبک‌های فرزندپروری در گذر زمان، سبک فرزندپروری خشونت‌آمیز در گذشته، سبک فرزندپروری دیکتاتورمآبانه، ترس آموخته‌شده، تغییرات اخلاقی-رفتاری، تغییرات اجتماعی-اقتصادی، تغییرات فرهنگی، هویت اسلامی ایران، بایدها و نبایدهای دینی، اعتقادات دینی نسل قدیم، اعتقاد به عدل الهی، انتقال نسلی اعتقادات دینی، الگوهای ضمنی مروج سلطه‌پذیری، ترجیحات غیرمطالبه‌گرانه و مصرف رسانه‌ای مقولاتی هستند که در برساخت کاشت فرهنگی مسئله مطالبه‌گری نقش دارند.

با تغییرات جامعه و نفوذ رسانه‌های نوین، تغییرات گسترده‌ای شامل جامعه‌پذیری و الگوهای تربیتی، تغییرات اخلاقی-رفتاری، تغییرات اجتماعی-اقتصادی، تغییرات فرهنگی و حتی دینی در بین شهروندان به‌ویژه نسل نوجوان و جوان ایجاد شده است. از طرفی سبک‌های فرزندپروری از پدربزرگسالاری و دیکتاتورمآبانه و خشونت‌آمیز به سبک‌های فرزندپروری فرزندسالارانه و غیرخشونت‌آمیز تغییر یافته است، به‌گونه‌ای که فرزندان نسبت به گذشته از اختیار بیشتری برخوردار هستند و در خانواده حق ابراز نظر و عقیده بیشتری دارند. اما رفتار والدین و ترجیحات غیرمطالبه‌گرانه آن‌ها نیز می‌تواند به فرزندان منتقل شود، این که روحیه دگرمحوری، اجتماع‌مداری و نظایر این در پیرامون قرار گرفته یا برعکس تشویق شود، ممکن است در تمایل فرزندان به کنش‌های مطالبه‌گرانه نقش داشته باشد. خانواده‌ها ممکن است صرفاً مطالبه‌گر حقوق فردی و خانوادگی در سطوح اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره باشند و با فعالیت‌های مطالبه‌گرانه اجتماعی بیگانه باشند و یا پیگیر هر دو نوع مطالبات باشند. الگوی تربیتی مطیع‌پروری خانواده‌های یزدی این چنین روایت شده است:

«تو این جوها بزرگ نشدیم که مثلاً کسی از حق خودش دفاع کنه، همش گذشت بوده، همش گفتن بگذر، بگذر» (دیپلم، خانه‌دار، متأهل، ۱۹ ساله)

در خانواده‌ها اغلب ترس و محافظه‌کاری به کودکان نسل قدیم آموزش داده شده است و چنین آموزش‌هایی با بافت اجتماعی-فرهنگی نیز همسو به نظر می‌رسید. با توجه به بافت سنتی-مذهبی شهر یزد، الگوهای مروج سلطه‌پذیری برای دختران، زنان و حتی زنان بیوه به شدت اهمیت داشته است و امروزه از شدت آن کاهش یافته است.

درواقع الگوهای ضمنی حاکی از مطلوبیت کم حرف بودن، آرام بودن، نجیب بودن، خجالتی بودن، منزوی و در خانه بودن، پُرونبودن، مطیع و فرمان‌پذیری برای دختران و زنان بوده است. الگوهای مروج سلطه‌پذیری این چنین روایت شده است:

«اکثر خانواده‌ها این شکلی‌ان که فکر می‌کنن خصوصاً توی یزد متأسفانه که اگه تو آدم آرومی باشی، حرف زنی و بله قربان‌گو باشی خیلی قشنگ‌تره؛ ولی اگر بیان داشته باشی و صحبت کنی، می‌گن چقدر دختره پُرو هست، چقدر حرف می‌زنه» (کارشناسی، منشی، مجرد، ۲۵ ساله)

نه تنها هویت شهر یزد بلکه هویت ایران با اسلامی بودن پیوند عمیقی دارد و اعتقادات دینی نسل به نسل منتقل شده است، لذا مطالباتی که با این هویت و با بایدها و نبایدهای دینی ناهمسو باشند، به رسمیت شناخته نمی‌شوند و با آن برخورد می‌شود. در چنین بستری بسیاری از افراد حق خود را به خدا واگذار می‌کنند و منتظرند خدا جواب ظالمان و کسانی که حق افراد را تضییع می‌کنند، بدهد و این چنین اعتقاد آن‌ها به عدل الهی بر ساخت می‌شود. اعتقاد به عدل الهی این چنین روایت شده است:

«ولی اگر بدونم یکی حقم رو خورده، نه راضی نیستم؛ مثلاً برادرشوهرم خیلی در حق ما ظلم کرد، منم می‌گم خدایا حق بشه ناحق نشه، شاید دیدی خدا یه روزی جواب بده» (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۸ ساله)

● بستری‌های نامساعد مطالبه‌گری

گاهی افراد خود را موظف به مطالبه‌گری می‌دانند ولی به تفسیر شرایط جهت مطالبه‌گری می‌پردازند. اغلب شرایط جهت پرورش مطالبه‌گری، کنش‌های مطالبه‌گرانه و حتی پاسخگویی و تحقق مطالبات غامض توصیف می‌شود. شرایط نامساعد فرهنگی، هنجاری، اخلاقی-رفتاری و ذهنی حاکی از آن است که نه تنها شرایط جهت مطالبه‌گری فراهم نیست بلکه نحوه برخورد و مدیریت مطالبه‌گری نیز به گونه‌ای است که تحقق مطالبات دور از دسترس تفسیر می‌شود.

جامعه به لحاظ ذهنی آغشته به پیش‌داوری‌ها، پیش‌فرض‌ها و تعصبات بی‌چون و چراست که همسو با شرایط نامساعد فرهنگی نیز افراد نه تنها توانایی کمی در انتقاد سازنده دارند، بلکه ظرفیت پذیرش نقد و مورد سؤال واقع شدن را نیز ندارند. به گونه‌ای که تحسین را حتی به دروغ و غیرواقعی بر نقد مبتنی بر حقیقت ترجیح می‌دهند.

شرایط نامساعد ذهنی برای مطالبه‌گری/پاسخگویی این چنین توصیف شده است:

«ولی اگر دو طرف بخوان برای هم جبهه بگیرن، اون جوون بسیجی که کشته شده هم وطن ماست، اون جوونی هم که می‌کین اغتشاش‌گره و کشته شده، اونم باز هم وطن ماست» (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۸ ساله)

به لحاظ اجتماعی-فرهنگی، به‌ندرت فرهنگ و حقوق شهروندی به‌طور رسمی آموزش داده می‌شود. در یزد نیز به لحاظ اخلاقی-رفتاری، محافظه‌کاری، ترس و تنش‌گریزی در بین شهروندان رواج دارد که ترجیحات غیرمطالبه‌گرانه را تقویت و از مطالبه‌گری ارزش‌زادی می‌شود. کما این‌که فروکاست اعتماد اجتماعی، احساس ناامنی اجتماعی به همراه شرایط نامساعد هنجاری و غلبه نگاه امنیتی و سیاسی کردن مطالبات و مطالبه‌گری بر شرایط نامساعد اخلاقی مطالبه‌گری دامن می‌زند. محافظه‌کاری مردم یزد این چنین روایت شده است:

«چون مردم توی یزد خیلی ترسو تر از این حرفان، خیلی محافظه‌کارتر از این حرفان؛ قرار نیست که به صورت جمعی اعتراضشون رو بیان کنن» (کارشناسی، منشی، مجرد، ۲۵ ساله)

● پول‌سالاری

امروزه با افزایش تفاوت‌ها و شکاف‌های طبقاتی و حتی آگاهی نسبی از حقوق شهروندی، رسیدن به آرزوهای مادی، برخورداری از رفاه و پیشرفت‌های مادی، برای شهروندان اهمیت ویژه‌ای یافته است. درواقع شهروندان همواره درگیر رقابت بر سر منابع کمیاب و ارزشمند جامعه هستند. آن‌ها بر سر امتیازهای اقتصادی و اجتماعی در رقابت با یکدیگرند و برای تحقق مطالبات مادی خود تلاش مضاعفی می‌کنند. اما شرایط اقتصادی نابسامان، تورم بی‌رویه، رکود و نظایر این‌ها فشارهای زیادی را بر شهروندان به‌ویژه طبقات پایین و متوسط جامعه تحمیل ساخته است، به‌گونه‌ای که اغلب افراد به‌قدری درگیر دغدغه‌های اقتصادی زندگی خویش هستند که زمانی برای تفکر در باب نیازهای غیرمادی نظیر مسائل محیط‌زیست، مسائل فرهنگی-اجتماعی، اوقات فراغت، آزادی بیان و نظایر این‌ها نمی‌یابند و حتی از صرف زمان برای مطالبه‌گری چنین موضوعاتی ارزش‌زدایی می‌کنند. پول‌پرستی مردم یزد این چنین روایت شده است:

«مردم یزد فقط پول جمع می‌کنن؛ بخورن و بخوابن و گشنه‌بازی دربیارن» (دپلم، خیاط، متأهل، ۲۵ ساله)

● چالش‌های کنترل/مصرف رسانه

نفوذ رسانه‌های نوین و استفاده از شبکه‌های اجتماعی و به‌طور کلی مصرف رسانه‌های غیرملمی با پیامدهای مثبت و منفی همراه است. اگرچه رسانه‌های نوین ارتباطات فرازمانی و فرامکانی و رشد آگاهی به‌ویژه آگاهی انتقادی و آگاهی از حقوق شهروندی را تسهیل نموده است، ولی چالش‌های مختلفی چون افشاگری و تهدید امنیت ملی و شایعه‌پراکنی را نیز به همراه دارد. به‌ویژه این‌که حاکمیت با سیاست فیلترینگ به‌ویژه در شرایط بحرانی از دسترسی رایگان و آزاد و راحت شهروندان به رسانه‌های نوین جلوگیری کرده تا خدشه‌ای به نظم موجود وارد نشود. سیاست فیلترینگ این چنین بازتعریف شده است:

«رسانه می‌تونه تقویت کنه مطالبه‌گری رو، ولی آزاد نیست. همه چی فیلتر شده، اینستا می‌تونستن که فیلتره، یوتیوب می‌تونستن که فیلتره» (دیپلم، خیاط، متأهل، ۲۵ ساله)

لازم به ذکر است که مسئله ترجیح نظاره‌گری بر کنشگری به‌واسطه نفوذ رسانه‌های نوین و شبکه‌های اجتماعی شکل گرفته است، به‌گونه‌ای که افراد صرفاً به دنبال افشاگری و رسانه‌ای کردن مسائل هستند و مطالبه‌گری صرفاً به فضای مجازی محدود شده است. از سوی دیگر نه‌تنها وقت افراد با حضور در فضاهای مجازی اتلاف می‌شود، بلکه نوعی بی‌حوصلگی و بی‌تفاوتی توسط برخی رسانه‌ها به مخاطبان القا می‌شود که البته عکس این قضیه نیز صادق است. ترویج نظاره‌گری بر کنشگری این چنین روایت شده است:

«به نظرم وقت جوانان امروز در فضای مجازی بیشتر تلف می‌شه و بیشتر مطالبه‌های اون‌ها به همین فضا ختم می‌شه، درحالی‌که در گذشته این طور نبود» (کارشناسی، دانشجو، متأهل، ۲۱ ساله)

● تنهایی مطالبه‌گری

مطالبه‌گری هم می‌تواند به صورت فردی و هم به صورت گروهی و جمعی یا ترکیبی از هر دو انجام شود. گاهی نیز در طول مسیر و با توجه به شرایط حاکم، ممکن است مطالبه‌گری از فردی به جمعی یا از جمعی به فردی تغییر کند. به‌عنوان مثال در مطالبه‌گری معترضان، تک‌تک افراد برای بیان مطالبات جمع می‌شوند و به تدریج توده‌ای از جمعیت شکل می‌گیرد و در مقابل نیز ممکن است مقاومت و برخورد مسالمت‌آمیز یا خشونت‌آمیز با معترضان انجام گیرد که در صورت برخورد خشونت‌آمیز و سرکوب مطالبه‌گری، اغلب، جمعیت پراکنده شده و تنهایی مطالبه‌گری شکل می‌گیرد.

حتی در مطالبه‌گری به صورت فردی خصوصاً در سطوح اجتماعی و خدمات شهری نیز تنهایی مطالبه‌گری برجسته می‌شود، به گونه‌ای که برای تحقق حقوق شهروندی و خدمات شهری تنها تعداد معدودی از شهروندان تلاش می‌کنند و از وقت و زندگی شخصی خود می‌گذرند. تنهایی مطالبه‌گری این چنین بازتعریف شده است:

«وقتی احساس کنی تنهایی وقتی احساس کنی تو فقط میخوای حرف بزنی و رسیک کنی، همه ساکت میشن، همه هیچی نمیکن» (کارشناسی، منشی، مجرد، ۲۵ ساله)

۴-۵. پدیده مرکزی: ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری

مقولاتی نظیر ناامیدی از مطالبه‌گری، عدم باور به موفقیت مطالبه‌گری در تحقق مطالبات، بی‌فایده دانستن مطالبه‌گری معترضانه، خستگی از بی‌نتیجه ماندن مطالبه‌گری و بی‌فایده دانستن مطالبه‌گری بی‌پاسخ، ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری را بازنمایی می‌کند. با توجه به آنچه گذشت می‌توان گفت ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری شکل گرفته است به گونه‌ای که باور به فایده‌مندی و نتیجه‌بخشی مطالبه‌گری مورد تهدید قرار گرفته است.

گاهی بعد از مطالبه‌گری و عدم تحقق مطالبات، احساس ناامیدی و درماندگی در مطالبه‌گران ایجاد می‌شود و گاهی با مشاهده فقدان پاسخگویی و ثمربخشی مطالبه‌گری دیگران و تعمیم آن، باور به اثربخشی مطالبه‌گری در غیرمطالبه‌گران تضعیف و باعث اجتناب آن‌ها از مطالبه‌گری خواهد شد. بنابراین مطالبه‌گری و بیان مطالبات در سطح خرد و به‌ویژه در سطوح کلان حتی به صورت قانونی یا معترضانه و با تشکیل تجمعات و یا اعتصاب نیز بی‌فایده توصیف می‌شود و اغلب شهروندان از بی‌فایده بودن مطالبه‌گری به خاطر فقدان پاسخگویی اثربخش، ناامید و خسته شده‌اند. بی‌فایده‌گی تلاش برای مطالبه‌گری این چنین روایت شده است:

چرا تلاش بی‌جا کنیم؟ کاری از دست ما برنمی‌آد، هیچکی پاسخگوی مطالبات ما نیست (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۸ ساله)

درواقع شهروندان از ثمربخش بودن هر نوع مطالبه‌گری ناامید شده و وانمود می‌کنند مسائل جامعه برای آن‌ها اهمیتی ندارد. به عبارت بهتر می‌توان گفت ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری اغلب در دو حالت رخ می‌دهد بدین صورت که یا ناشی از تجربه مستقیم افرادی است که مطالبه‌گری ناموفق داشته‌اند و یا حاصل تجربه غیرمستقیم افراد است و با مشاهده عدم توفیق

دیگران در مطالبه‌گری یا شنیدن روایت‌هایی از سرکوب مطالبه‌گران و عدم توفیق آن‌ها در مطالبه‌گری شکل می‌گیرد. چراکه اغلب وقتی افراد در مطالبه‌گری و تحقق مطالباتشان توفیقی نمی‌یابند، به ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری از هر نوع و در هر سطحی می‌پردازند و این چنین به تعمیم فقدان پاسخگویی به مطالبات نیز دامن زده و نوعی ناامیدی از مطالبه‌گری در دیگران خلق می‌شود. در نتیجه چنین افرادی بدون مطالبه‌گری خود را محکوم به شکست می‌دانند و لذا از مطالبه‌گری اجتناب می‌کنند. عدم باور به موفقیت مطالبه‌گری در تحقق مطالبات این چنین روایت شده است:

«رفتیم و نامه نوشتیم و اونجا هم زنگ خواهرم و هر که می‌شناختیم روزیم و راهنمایی کردیم. خواهرم می‌گفت اینا الکیه و اینا دروغه» (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۸ ساله)

۴-۵. استراتژی‌ها

● مطالبه‌گری محتاطانه - بازاندیشانه

با توجه به ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری به ویژه مطالبه‌گری معترضانه و با مشاهده محدودیت‌ها و فقدان اثربخشی آن، اغلب مطالبه‌گران در شیوه مطالبه‌گری و حتی اقدام به مطالبه‌گری بازاندیشی می‌کنند. بدین صورت که از مطالبه‌گری هیجانی و معترضانه اجتناب می‌شود و از روش‌های محتاطانه مطالبه‌گری استفاده می‌شود تا ریسک کم‌تر و اثربخشی بیشتری به دنبال داشته باشد. البته برخی از این فراتر رفته و از مطالبه‌گری با هر شیوه‌ای اجتناب می‌کنند. بازاندیشی در مطالبه‌گری هیجانی این چنین بازتعریف شده است:

«یعنی الان هم که بخوام مطالبه‌گری بکنم، سعی می‌کنم مطالبه‌گریه معقول باشه؛ یعنی قبلاً مطالبه‌گری می‌کردم حتی به بهای ازدست دادن سرم» (کارشناسی، مددکار اجتماعی، متأهل، ۲۵ ساله)

● تحریم مطالبه‌گری

همسو با بازاندیشی در مطالبه‌گری، برخی به ناچار و برخلاف میلشان از مطالبه‌گری در تمام عرصه‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی-فرهنگی و سیاسی اجتناب می‌کنند. سکوت اجباری و یا موقتی را در پیش می‌گیرند و نوعی گذار مبتنی بر نتیجه از مطالبه‌گری به سمت فقدان مطالبه‌گری رخ می‌دهد. در شرایطی که ذکر آن رفت افراد به دلایل مختلفی از مطالبات

خود گذشت می‌کنند، در بستر خانواده اغلب به دلایل عاطفی و احساس تعلق و احترام به خانواده، از بیان مطالبات اجتناب می‌شود و یا در سطح جامعه گاهی به خاطر رضایت خداوند، مطالبه‌گری نمی‌شود و یا مطالبه‌گری می‌شود ولی همراه با آن گذشت‌های مختلف مادی و غیرمادی برجسته می‌شود. گذار از مطالبه‌گری به سمت فقدان مطالبه‌گری این چنین روایت شده است:

«بعضی وقتا فکر می‌کنم اون زمون شاید بیشتر مطالبه‌گری می‌کردم، شاید به خاطر اینکه که وقتی بزرگ‌تر می‌شی و از مطالبه‌گری‌ها نتیجه‌ای نمی‌بینی و می‌بینی که نتیجه‌ای نداره، بی‌خیال‌تر می‌شی، کم‌تر صحبت می‌کنی و ترجیح می‌دی که ساکت‌تر باشی» (کارشناسی، منشی، مجرد، ۲۵ ساله)

● تکاپو برای مطالبه‌گری

اما با وجود شرایطی که ذکر آن رفت و ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری، برخی همچنان برای مطالبه‌گری تلاش می‌کنند، از زمان و زندگی خود می‌گذرند و مطالبه‌گری را به‌رغم هزینه‌های مادی و غیرمادی که دارد، ادامه می‌دهند. البته این به معنای این نیست که صرفاً مطالبه‌گری به‌صورت معترضانه انجام می‌شود، بلکه مطالبه‌گری مسالمت‌آمیز و قانونی نیز در بهترین حالت، صرف زمان و انرژی زیادی را می‌طلبد. برخی افراد به دلایلی چون احساس وظیفه، دغدغه و نظایر این‌ها از وقت و انرژی و زندگی شخصی خود می‌گذرند تا در جامعه، تغییرات مثبتی برای تحقق مطالبات اجتماعی حاصل شود. همان‌گونه که بسیاری از سازمان‌های مردم‌نهاد یا احزاب مختلف برای تحقق مطالبات زنان با روش قانونی تلاش می‌کنند. اما برخی افراد به‌ویژه نسل نوجوان و جوان به دلایلی چون عجز بودن، راحت‌طلبی، کیفیت تفکر منطقی، مصرف رسانه‌ای و نظایر این‌ها به‌رغم هزینه‌های مادی و غیرمادی مطالبه‌گری به‌ویژه مطالبه‌گری معترضانه و هنجارشکنانه و حتی مخالفت والدینشان، در این نوع مطالبه‌گری‌ها نظیر اعتراضات و تجمعات شرکت می‌کنند. تکاپو برای مطالبه‌گری این چنین روایت شده است:

«بچه‌های الان نمی‌ترسند، به دخترم می‌گفتم مامان نرو؛ می‌رفت تو این اعتراضات می‌ایستاد، هیچ کار نمی‌کرد، فقط می‌رفت؛ می‌ایستاد؛ می‌گفتم نرو، می‌گیرنت! می‌گفت بگیرن، اگه من بلند نشم و اگه چهار نفر دیگه بلند نشن، پس چه فایده» (راهنمایی، خیاط، متأهل، ۴۸ ساله)

۵-۵. پیامدها

● ترس از وضعیت نامطلبه‌گرانه

با نظر به ارزش‌زدایی و تحریم ناخواسته‌ی مطلبه‌گری، نوعی بیگانگی ذهنی و عینی در شهروندان شکل گرفته است، به این معنا که در سطح ذهنی شهروندان هویت آرام، نجیب و غیرمطلبه‌گر را برای خود بر ساخت می‌کنند و حتی بی‌عرضه بودن در مطلبه‌گری را به تمام عرصه‌ها تعمیم می‌دهند و کنش‌های مطلبه‌گرانه را از خود سلب می‌کنند. با اجتناب از مطلبه‌گری، به تدریج دیگران نیز چنین هویتی را بر ساخت و تثبیت می‌کنند. بنابراین در اینجا بیگانگی عینی و ذهنی از مطلبه‌گری، رابطه‌ی دیالکتیکی و رفت و برگشتی دارد.

درواقع تحریم و خودداری از فعالیت‌های مطلبه‌گرانه به دلایل مختلف اعم از ترس، خجالت، توانمند نبودن و نظایر این‌ها به بر ساخت هویت غیرمطلبه‌گر می‌انجامد و بر ساخت هویت غیرمطلبه‌گر به تقویت بیگانگی عینی از مطلبه‌گری اعم از اجازه‌ی تضییع حقوق، انفعال و انزوای اجتماعی و سیاسی و کاهش کنش‌های مطلبه‌گرانه می‌انجامد. همان‌طور که در شهر یزد در مقایسه با سایر شهرها بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های دموگرافیک مثل جمعیت استان و سایر شرایط، مطلبه‌گری به‌ویژه مطلبه‌گری با تشکیل تجمعات و اعتراضات ضعیف‌تر توصیف می‌شود.

بنابراین شکل‌گیری وضعیت نامطلبه‌گرانه در تمام سطوح از فردی تا کلان و در تمامی عرصه‌ها ترسناک است، چرا که کشور را مانند کره شمالی، خالی از افراد منتقد و مطلبه‌گر می‌سازد و امکان تغییر و پویایی را از جامعه سلب می‌کند. بر ساخت هویت غیرمطلبه‌گر این چنین روایت شده است:

«کم‌کم به جزئی از هویت تبدیل می‌شه، همه‌تو رو فردی آروم و مظلوم و نجیب و یا بی‌عرضه می‌شناسن که توانایی دفاع از خودش و خواسته‌هاش رو نداره» (کارشناسی، دانشجو، مجرد، ۱۹ ساله)

● تبعات روانی فقدان مطلبه‌گری

ناتوانی در مطلبه‌گری و یا تحریم مطلبه‌گری، تبعات روانی مختلفی اعم از احساس سرخوردگی، خودسرزنی، حسرت‌زدگی و ناکامی را به همراه داشته است. وقتی افراد قادر به دفاع از حقوق خود نیستند و یا مجبور به سکوت و انزوا شده و از مطلبه‌گری اجتناب می‌کنند، وجدان ناآرامی را تجربه می‌کنند، خود را سرزنش می‌کنند، به خاطر فقدان مطلبه‌گری

احساس حسرت می‌کنند و در نهایت به خاطر فقدان تحقق مطالباتشان، احساس سرخوردگی و ناکامی مضاعفی را تجربه و بر ساخت می‌کنند. خودسرزنی به واسطه فقدان مطالبه‌گری این چنین روایت شده است:

«ولی خودمون هم مقصر هستیم که نرفتیم دنبال این کار رو بگیریم، طبق قانون پیش بریم، شاید دیدی طبق قانون پیش رفته بودیم هیچ کدوم اینا نبود؛ می‌تونستیم حق خودمون رو بگیریم» (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۸ ساله)

● کاهش تاب‌آوری اقتصادی

به واسطه فقدان مطالبه‌گری نمی‌توان شاهد تغییری در وضعیت نابسامان اقتصادی بود تا جایی که افراد در تأمین نیازهای ضروری نیز ناتوان شده و نوعی بحران معیشت شکل می‌گیرد. فشارها و دغدغه‌های اقتصادی فراگیر، خستگی شهروندان به‌ویژه طبقات پایین و متوسط جامعه را به دنبال دارد. در این شرایط، خستگی از گرانی، اختلاس و مفاسد اقتصادی به کاهش تاب‌آوری اقتصادی دامن زده است. کاهش تاب‌آوری اقتصادی این چنین روایت شده است:

«الآن می‌گن خط فقط زیر ۲۰ میلیون هست؛ ما از زیر خط فقر هم گذشتیم، دیگه نمی‌شه» (ابتدایی، خانه‌دار، متأهل، ۴۶ ساله)

● رشد آسیب‌های اجتماعی فراگیر

فقدان مطالبه‌گری در سطح اجتماعی نیز آسیب‌هایی اعم از فراوانی کاربرد رانت در جامعه، فراوانی فساد ساختاری، نارضایتی اجتماعی پروبلماتیک، کاهش تاب‌آوری اجتماعی، مهاجرت ناخواسته، فروکاست مشارکت سیاسی ناشی از بی‌اعتمادی، نارضایتی والدین از بی‌مسئولیتی مقامات را به همراه دارد. ایران به واسطه منابع غنی موجود در آن، از کشورهای ثروتمند محسوب می‌شود، ولی سؤال مردم این بوده است که چرا با وجود فروش منابع مختلف، تغییری در بهبود وضعیت جامعه به‌ویژه شرایط اقتصادی ایجاد نمی‌شود.

در پاسخ به این سؤال و افشای فسادهای ساختاری و سوءمدیریت کشور، موجی از بی‌اعتمادی سیاسی، ناامیدی از آینده، از بین رفتن شوق جوانان، نارضایتی اجتماعی هم در میان نسل جوان و هم والدین آن‌ها، ایجاد و تشدید شده است. به‌گونه‌ای که می‌توان نوعی پرخاشگری منفعلانه را در سطح جامعه ردیابی کرد که افراد به جای مطالبه‌گری، به‌گونه‌ای

منفعلا نه خشم خود را در قالب کلمات و به صورت غرزدن و گله‌مندی نشان می‌دهند. یکی دیگر از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی فقدان مطالبه‌گری، بازاندیشی در ماندن و آباد ساختن جامعه است که در سطح عینی به کاهش مشارکت اجتماعی-سیاسی و حتی مهاجرت به‌ویژه مهاجرت نخبگان منجر می‌شود. کما این‌که چنین پیامدهایی به‌سوی ساختار سیاسی هدایت می‌شود و با شکل‌گیری بی‌اعتمادی سیاسی، از مشارکت سیاسی نیز کاسته می‌شود.

بازاندیشی در ماندن و سازندگی این چنین روایت شده است:

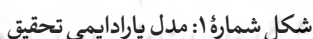
«این‌که به‌شخصه خود من آگه شرایط مهاجرتی داشته باشم و بتونم، دیگه نمی‌خوام تو این کشور بمونم. شاید قبلاً آدمی بودم که می‌گفتم بچنگیم، حرف بزیم صحبت کنیم ما می‌خوایم کشورمون رو به دست بگیریم بسازیم، ولی الآن نه» (کارشناسی، منشی، مجرد، ۲۵ ساله)

● بازتولید ناکامی در مطالبه‌گری اثربخش

با وجود ارزش‌زادایی از مطالبه‌گری به‌واسطه فقدان پاسخگویی و در نتیجه بازاندیشی در شیوه‌های مطالبه‌گری هیجانی و استفاده از روش‌های محتاطانه و مسالمت‌آمیز و حتی قانونمند، معمولاً پاسخگویی اثربخش و مورد انتظاری دریافت نمی‌شود. در این چرخه، مجدداً مطالبه‌گری در تحقق مطالبات ناموفق بوده است و این چنین ناکامی در مطالبه‌گری اثربخش بازتولید می‌شود. به‌ویژه این‌که در این مسیر زمان بر تاروشن شدن نتیجه مطالبه‌گری، وقت و انرژی زیادی صرف می‌شود و از میزان توجه و رسیدگی به زندگی شخصی کاسته می‌شود که خود می‌تواند منجر به مشکلات خانوادگی شود. ناکامی در مطالبه‌گری این چنین بازتعریف شده است:

«ولی به مثال بخوام براتون بگم، اینترنت رو که می‌خواستن قطع یا فیلتر کنن، امضا جمع می‌کردن و ما از طریق پیج مطلع شدیم و ما هم در کارزار مخالف با فیلتر اینستاگرام مشارکت کردیم، ولی فایده‌ای نداشت و دولت کار خودش رو کرد» (کارشناسی، مربی آموزشی، مجرد، ۲۵ ساله).

در ادامه، شکل شماره (۱) مدل پارادایمی است که علل، زمینه، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدهای پدیده ارزش‌زادایی از مطالبه‌گری را نشان می‌دهد.

३६७

نسل نوجوان و جوان آگاهی بیشتری از حقوق شهروندی‌شان دارند. تا چندین سال قبل در شهر یزد برخی خانواده‌ها حتی نسبت به اشتغال و تحصیلات عالی دختران و زنان نیز جبهه گرفته و مانع از تحقق مطالباتی از این دست می‌شدند. در برخی خانواده‌های یزدی، خندیدن دختران و زنان ناپسند محسوب می‌شد و کم حرفی، نجیب بودن و منزوی بودن برای دختران و زنان پسندیده محسوب می‌شد. البته امروزه زنان و دختران توانسته‌اند با مقاومت در مقابل چنین ارزش‌هایی و مطالبه‌گری، از شدت محدودیت‌های سنتی و مذهبی جامعه و خانواده کاسته و از تضييع حقوق شهروندی‌شان جلوگیری کنند. بنابراین در این پژوهش داده‌ها با مصاحبه با ۱۳ زن با حداکثر تنوع انجام گرفت و داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی تحلیل شدند و نتایج در قالب مدل تجربی به صورت انتزاعی‌تری بر ساخت شد که در شکل شماره ۲ ارائه شده است.

شکل شماره ۲: نظریه جوهری تحقیق

بر اساس نتایج و در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش می‌توان شرایطی که منجر به ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری و سپس تحریم و کاهش مطالبه‌گری از سوی شهروندان شده است را ذیل سه دسته طبقه‌بندی نمود:

- تجربیات منفی مطالبه‌گری/ پاسخگویی: بدین صورت که برخی شرایط اعم از تعمیم فقدان پاسخگویی مسئولانه به مطالبات و ترس از هزینه‌های مادی/غیرمادی مطالبه‌گری، تجربیات منفی مطالبه‌گری/ پاسخگویی را بر ساخت نموده است که اغلب به طور مستقیم و توسط خود افراد درگیر و یا به طور غیرمستقیم با شنیده‌ها و

دیده‌ها حاصل شده است. فقدان پاسخگویی مسئولانه به مطالبات با بی‌اعتنایی دستگاه‌های اجرای به حقوق و نقض مطالبات در پژوهش شهریاری (۱۳۹۶) همسو بوده است.

- عوامل فردی: ناآگاهی از حقوق/قوانین، تعلقات عاطفی، نداشتن روحیه مطالبه‌گری، از مؤلفه‌هایی است که تمایل به انجام کنش‌های مطالبه‌گرانه را در معرض تردید قرار می‌دهد و به ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری کمک می‌نماید. نقش عنصر آگاهی با پژوهش‌های فرج‌الله و همکاران (۱۴۰۱)، زنگنه و همکاران (۱۳۹۷) و رمضان مقدم واجاری و جانی‌پور (۱۳۹۶) همسو بوده است.

- عوامل ساختاری: عوامل ساختاری در سطوح خرد و کلان اعم از کاشت فرهنگی مسئله مطالبه‌گری، بسترهای نامساعد مطالبه‌گری، پول‌سالاری، چالش‌های کنترل/مصرف رسانه و تنهایی مطالبه‌گری در تضعیف یا تشدید ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری نقش قابل‌توجهی دارد. دیگران قاضی و دریافت قضاوت‌ها و سرزنش‌ها و تمسخر آن‌ها از عوامل اجتماعی محسوب می‌شود که اغلب با دل‌سرد و ناامید و ناراحت نمودن مطالبه‌گران، مسیر مطالبه‌گری را ناهموار می‌کند. البته با توجه به ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری اغلب مطالبه‌گران قضاوت دیگران قاضی را در اپوخه قرار می‌دهند و برای مطالبه‌گری از وقت و انرژی و زندگی خود می‌گذرند و برخی نیز از مطالبه‌گری ارزش‌زدایی نموده و از ادامه مطالبه‌گری بازمی‌مانند. کاشت فرهنگی مسئله مطالبه‌گری ناظر بر عواملی مثل جامعه‌پذیری، سبک زندگی و تغییراتی است که در الگوهای فرزندپروری و سبک زندگی نسل امروز ایجاد شده است. بدین صورت که در گذشته الگوهای فرزندپروری به گونه پدرسالارانه و دیکتاتورمآبانه بود که حق ابراز نظر را از فرزندان سلب می‌نمود و حتی ترس و محافظه‌کاری و فرمان‌پذیری نیز به واسطه والدین منتقل می‌شد. اما امروز سبک‌های فرزندپروری به سمت مشارکتی و حتی فرزندسالاری میل نموده است که به واسطه آن فرزندان از حق ابراز نظر و تصمیم‌گیری برخوردارند، روابط اجتماعی فرزندان امروز به واسطه نفوذ رسانه‌های نوین و الگوهای فرزندپروری گسترده‌تر شده است و آگاهی بیشتری از حقوق شهروندی و قوانین حاصل شده است. بنابراین یافته‌ها با نظریات جامعه‌پذیری و دگرگونی ارزشی اینگلهارت همسو به نظر می‌رسد. اما از سوی دیگر اغلب فرزندان امروز نسبت به گذشته راحت‌طلب‌تر شده‌اند و مانند والدینشان سحرخیز نیستند. لازم به ذکر است که در بافت سنتی-مذهبی شهر یزد،

نیز الگوهای مروج سلطه‌پذیری برای دختران، زنان و حتی زنان بیوه به شدت اهمیت داشته است، اما امروزه از شدت آن کاهش یافته است. بنابراین چنین تغییراتی در سطح اجتماعی فرهنگی و سنت‌های حاکم با نتایج نشأت (۲۰۲۱) همسو به نظر می‌رسد.

بسترهای نامساعد مطالبه‌گری در عرصه‌های اجتماعی-فرهنگی، اخلاقی-رفتاری، سیاسی، هنجاری و حتی ذهنی حاکی از آن است که به لحاظ فرهنگی، حقوق شهروندی به طور رسمی آموزش داده نمی‌شود و به لحاظ هنجاری نیز شرایط برای مطالبه‌گری مسالمت‌آمیز و پاسخگویی اثربخش فراهم نمی‌شود و اغلب با سیاسی‌کردن مطالبات و مطالبه‌گری، مطالبه‌گری سرکوب می‌شود. به لحاظ اخلاقی-رفتاری نیز محافظه‌کاری، ترس و تنش‌گریزی در بین شهروندان رواج دارد که ترجیحات غیرمطالبه‌گرانه را تقویت و از مطالبه‌گری ارزش‌زادایی می‌کند. کما این‌که به لحاظ اجتماعی نیز شرایطی چون فروکاست اعتماد اجتماعی، احساس ناامنی اجتماعی و تنهایی مطالبه‌گری به تشدید ارزش‌زدایی از مطالبه‌گری دامن می‌زند. به لحاظ ذهنی نیز به واسطه تفسیر موقعیت، شرایط برای مطالبه‌گری و تحقق مطالبات نامساعد تلقی می‌شود و به واسطه تعصبات و فقدان روحیه انتقادپذیری با مطالبه‌گری برخورد درستی انجام نمی‌شود. البته هویت اسلامی و دینی ایران و شهر یزد و از سوی دیگر گذار به سمت مدرنیته و افشای مفاسد اقتصادی، اخلاقی به‌ویژه توسط مروجان دینی، اعتقادات دینی نسل جوان و حتی والدین آن‌ها را تهدید نموده است که در چنین شرایطی مطالبات ناهمسو با هویت اسلامی به رسمیت شناخته نمی‌شود. کاشت فرهنگی مسئله مطالبه‌گری و شرایط نامساعد فرهنگی با یافته‌های پژوهش میرحسینی و همکاران (۱۳۹۸) و محسنی (۱۳۸۹) مبنی بر تأثیر سرمایه اجتماعی و سبک زندگی بر مطالبات و فقدان آموزش حقوق شهروندی و فقدان نهادهای شدن حقوق شهروندی در لایه‌های متعدد اجتماعی همسو بوده است. بسترهای نامساعد مطالبه‌گری حاکی از تفسیر کنشگران از موقعیت بوده است و می‌توان گفت با نظریه تنهایی همسو به نظر می‌رسد، به این صورت که اغلب شهروندان شرایط را برای مطالبه‌گری نامطلوب و محکوم به شکست ارزیابی می‌کنند.

چالش‌های کنترل/مصرف رسانه ناظر بر پیامدهای مثبت و منفی نفوذ رسانه‌های نوین اعم از ظرفیت‌های آگاهی‌بخشی به‌ویژه از نوع انتقادی، ظرفیت‌های افشاگری و تهدید امنیت ملی و شایعه‌پراکنی است که به همراه سیاست فیلترینگ می‌تواند کنش‌های مطالبه‌گرانه را تضعیف یا تشدید نماید. تغییرات سبک زندگی با نفوذ رسانه‌های نوین در مسئله کاشت فرهنگی مسئله مطالبه‌گری و عضویت در شبکه‌های اجتماعی و نقش آن در مطالبات

اجتماعی و مطالبه‌گری حقوق شهروندی با پژوهش‌های جلیل مطلق (۱۴۰۱) و یحیی‌زاده (۱۴۰۰) همسو بوده است. همچنین استفاده از سیاست فیلترینگ و ایجاد محدودیت در دسترسی آزاد و رایگان به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی همسو با پژوهش اویدمی (۲۰۱۵) می‌تواند مشارکت شهروندان را محدود نماید.

درنهایت پول‌سالاری در شرایط اقتصاد بی‌ثبات، تورم و رکود، اغلب مانعی برای تفکر در باب مطالبات فرامادی چون آزادی بیان، امنیت، محیط زیست سالم و نظایر این‌ها محسوب می‌شود که در شرایطی که ذکر آن رفت متعاقباً از صرف زمان و انرژی جهت مطالبه‌گری ارزش‌زدایی می‌شود.

لازم به ذکر است که کنشگران در مواجهه با شرایط دفع کنشگری مطالبه‌گرانه، اغلب از سه استراتژی مطالبه‌گری محتاطانه-بازاندیشانه، تحریم مطالبه‌گری و تکاپو برای مطالبه‌گری استفاده می‌کنند. بدین‌صورت که در مواجهه با موانع و هزینه‌های ناشی از مطالبه‌گری هیجانی، کنشگران اغلب در شیوه مطالبه‌گری هیجانی و پُریسک بازاندیشی کرده و پس از آن از شیوه‌های مطالبه‌گری محتاطانه و کم‌ریسک سود می‌جویند. اما گاهی از این فراتر رفته و برخلاف میل خود، از کنش‌های مطالبه‌گرانه حتی به‌صورت قانونی نیز اجتناب می‌کنند. اما برخی کنشگران به‌واسطه برخورداری از روحیه مطالبه‌گری حتی در شرایط نامساعد، از کنش‌های مطالبه‌گرانه ناامید نشده و همچنان برای مطالبه‌گری حقوق شهروندی از زمان، انرژی و زندگی خود می‌گذرند. با توجه به این‌که مطالبه‌گران و در این پژوهش مشارکت‌کنندگان زن یزدی در موقعیتی فرودست قرار گرفته و گاهی حتی مطالبات آن‌ها به رسمیت شناخته نمی‌شود و یا توسط افراد یا نهادهای موظف به پاسخگویی نادیده گرفته می‌شود، می‌توان گفت با نظریه هونت همسو بوده است. به‌ویژه این‌که در طول تاریخ تلاش‌های زنان برای کسب حقوق برابر و تحقق حقوق شهروندی قابل دریافت است. در سطح میانه مثل خانواده، زنان در گذشته موقعیتی فرودست‌تر از مردان داشتند و به‌عنوان جنس ضعیف از بسیاری حقوق محروم می‌شدند، البته زنان همان‌طور که هونت معتقد است به‌عنوان عاملیت مداخله‌گر و کنشگران فعال توانسته‌اند حقوق بیشتری را به دست آورده و در خانواده و حتی جامعه در مقابل سوژه‌ای که گفتمان قدرت درصدد هنجارمند کردن آن بوده است، مقاومت کرده و به شأن، حرمت اجتماعی و حقوق و امتیازات بیشتری دست یابند. در شهر یزد نیز با وجود بافت سنتی و مذهبی، اخیراً شاهد رواج نوعی نافرمانی مدنی زنان و حضور آنان با سبک پوشش مدرن و دلخواه هستیم که بعد از جنبش ملقب به «زن-زندگی-آزادی» تشدید شد.

برخی مشارکت‌کنندگان به‌ویژه نسل جوان حتی در اعتراضات اخیر شرکت داشتند تا مطالباتی که به رسمیت شناخته نمی‌شد را با قدرت بیشتری بیان کنند و همسو با نظریه هونت و نظریه فمینیستی لیبرالی، برخی زنان با تولید اندیشه‌های متعارض با هنجارهای سیاسی و مذهبی، خود و مطالباتشان را گاهی با نافرمانی مدنی نشان داده‌اند و این چنین سعی دارند مطالباتشان را به هیئت حاکم تحمیل نمایند. البته در این مسیر هزینه‌هایی نیز پرداخت کرده‌اند و بنا بر دلایلی چون قوانین حاکم، مطالبات آن‌ها همچنان به رسمیت شناخته نشده است. هزینه‌های مطالبه‌گری و یا ترس از آن، همان‌طور که پیش از این گفته شد، گاهی در ارزش‌زدایی و تضعیف مطالبه‌گری نقش داشته است و گاهی برخی زنان به‌رغم پیش‌بینی هزینه، برای مطالبه‌گری حقوق شهروندی‌شان تلاش کرده‌اند و یا از مسیرهای محتاطانه‌تری مطالبه‌گری کرده‌اند تا هزینه‌های کم‌تری را پرداخت کنند و یا همسو با پژوهش رحیمی سجاسی و همکاران (۱۳۹۹) گاهی با از خودگذشتگی یا خودخاموشی به‌ویژه در محیط خانواده از بیان مطالباتشان خودداری کرده‌اند.

درنهایت ترس از وضعیت نامطالبه‌گرانه، تبعات روانی فقدان مطالبه‌گری، کاهش تاب‌آوری اقتصادی، رشد آسیب‌های اجتماعی فراگیر و بازتولید ناکامی در مطالبه‌گری اثربخش از پیامدهایی است که به‌واسطه راهبردهایی که ذکر آن رفت، از سوی کنشگران تجربه می‌شود. بنابراین راهبردهایی چون تحریم مطالبه‌گری در عرصه‌های روانی، اجتماعی و اقتصادی پیامدهای نامطلوبی چون برساخت هویت غیرمطالبه‌گر، خودسرزنشگری و وجدان ناراحت، رشد آسیب‌های اجتماعی فراگیر، کاهش تاب‌آوری اقتصادی را به همراه خواهد داشت. همچنین مطالبه‌گری محتاطانه-بازاندیشانه نیز به‌واسطه عدم موفقیت در تحقق مطالبات به بازتولید ناکامی در مطالبه‌گری اثربخش منتهی می‌شود. البته مطالبه‌گری محتاطانه-بازاندیشانه و یا تحریم مطالبه‌گری به‌ویژه از نوع معترضان، احساس رضایت از وجود امنیت در کشور را برجسته می‌کند.

منابع

- امیری، سروش (۱۳۹۵). ریشه‌های ملی و بین‌المللی چالش‌های حقوق شهروندی در ایران. فصلنامه سیاست، ۳(۱۰)، ۷۱-۹۱.
- بهرامی، ولی؛ نیازی، محسن و سهراب‌زاده، مهران (۱۳۹۸). بررسی میزان آگاهی از حقوق شهروندی و عوامل مرتبط با آن (مورد مطالعه: شهروندان استان لرستان). برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۱(۳۸)، ۷۴-۳۵.

- بهشتی سرشت، محسن و پرویش، محسن (۱۳۹۴). بررسی مطالبات اجتماعی و فرهنگی زنان در مطبوعات عصر قاجار (با تأکید بر نشریه نامه بانوان). زن در فرهنگ و هنر، ۷(۳)، ۳۴۱-۳۲۷. doi: ۲۰۱۵/۵۸۲۹۸.JWICA/۱۰۲۲۰۵۹
- ترنر، جانان‌ان اچ (۱۳۹۴). نظریه‌های نوین جامعه‌شناسی (ترجمه علی اصغر مقدس و مریم سروش)، تهران: جامعه‌شناسان.
- تنهایی، حسین (۱۳۹۷). «جایگاه گفتمان مطالبه‌گری در جامعه‌شناسی نظری و جامعه‌شناسی تفسیری»، سخنرانی در نشست مشترک گروه جامعه‌شناسی نظری و گروه جامعه‌شناسی تفسیری، انجمن جامعه‌شناسی ایران، ۱۹ اسفند.
- توسلی، غلام عباس و نجاتی حسینی، سید محمود (۱۳۸۳). واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۵(۲)، ۳۲-۶۲.
- جلیل مطلق، یعقوب (۱۴۰۱). رابطه عضویت در شبکه‌های اجتماعی با مطالبه‌گری حقوق شهروندی (مورد مطالعه: شهروندان شهر یاسوج). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته علوم اجتماعی، دانشگاه یزد.
- جنیدی، مریم و سنگی، لیلا (۱۳۹۷). موانع و چشم‌اندازهای مشارکت سوزنه زنان در امر سیاسی ایران (نمونه مطالعاتی: دهمین دوره انتخابات مجلس شورای اسلامی)، فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه، دوره ۹ (۳۵)، ۸۴-۵۹.
- جهانگیر، زهرا و کاوه پیشقدم، محمد کاظم (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی جایگاه حقوق شهروندی زنان در قانون اساسی و منشور حقوق شهروندی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه زن و جامعه، ۱۰(۳۸)، ۱۱۹-۱۴۸.
- حاضری، علی محمد و محمدی، نعیم (۱۳۹۱). تحلیل جامعه‌شناختی تنوع جنبش زنان در کشورهای اسلامی منطقه خاورمیانه، مطالعات اجتماعی ایران، ۶(۲)، ۲۴-۱. ۲۰۱۰۰۱/۱۲۰۰۸۳۶۵۳/۱۳۹۱/۶/۲/۶.۱-۲۴
- حریری، نجلا (۱۳۸۵). اصول و روش‌های پژوهش کیفی. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- داودی، مهدی و محمدی، محمد (۱۳۹۷). درآمدی بر حقوق شهروندی و شهروندی اجتماعی در ایران (با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران). پژوهش‌های راهبردی انقلاب اسلامی، ۱(۳)، ۹۷-۱۲۴.
- رحیمی سجاسی، مریم، کلانتری، عبدالحسین و شاکری گلپایگانی، طوبی (۱۳۹۹). نقض حقوق زن در نقش همسری: مواجهه واقع‌گرایانه زنان با مسئله تضییع حقوق خود. پژوهش‌نامه زنان، ۳۳ (۱۱)، ۱۳۹-۱۱۱. doi: ۲۰۲۰/۵۵۰۷.ws/۱۰۳۰۴۶۵
- رستگاری، سمیه، نواح، عبدالرضا و حزباوی، عزیز (۱۳۹۸). پیامدهای جامعه‌شناختی سواد رسانه‌ای بر آگاهی از حقوق شهروندی و دموکراسی خواهی. فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، ۵(۱۸)، ۲۲۸-۲۰۳. doi: ۲۰۱۹/۲۷۰۱۲/۳۵۰.nms/۱۰۲۲۰۵۴
- رضایی، سارا، علیزاده، رضا و غلامی، محمدرضا (۱۴۰۴). احساس محرومیت و بحران به رسمیت‌شناسی هویت در کنش اعتراضی جوانان: مطالعه‌ای کیفی در شهر رشت (اعتراضات ۱۴۰۱). مسائل اجتماعی ایران، ۱۶ (۲): ۱۵۲-۱۱۹. ۱۶.۲.۱۱۹.jspi/۱۰/۶۱۸۸۲
- رمضان مقدم واجاری، یاسمن و جانی‌پور، مجتبی (۱۳۹۶). رابطه عوامل اجتماعی و آگاهی از قوانین

- با آگاهی از حقوق شهروندی در بین شهروندان شهر رشت. مجله مطالعات جامعه‌شناسی، ۱۰ (۳۴)، ۳۳-۴۹.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر و عسگری، علیرضا (۱۴۰۴). روایت باورها و کنش‌های نسل Z نسبت به نابرابری (مورد مطالعه: شهروندان خمینی شهر اصفهان). مسائل اجتماعی ایران، ۱۶ (۲): ۲۲۶-۱۸۵. [jspi.16.3.315](https://doi.org/10.61882/jspi.16.3.315)
- زارعی محمودآبادی، علیرضا، روحانی، علی، افشانی، سیدعلیرضا و موسوی، سیدمحسن (۱۴۰۳). مردم‌نگاری انتقادی: یک ارزیابی نظری. تداوم و تغییر اجتماعی، ۳ (۱)، ۲۰۲-۱۸۳. <https://doi.org/10.22034/jssc.1065.19667.2023>
- زنگنه، یعقوب؛ هنرمتری علمداری، نیلوفر و زنگنه، مهدی (۱۳۹۷). تحلیلی بر رابطه آگاهی از حقوق شهری بر شهروندی فعال (مطالعه موردی: مناطق ۱ و ۵ شهرداری مشهد). برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۲ (۴)، ۱۹۰-۱۶۵.
- شریف کریمی، محمد؛ خانزادی، آزاد و چشم اغیل، مسعود (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین باروری، مشارکت نیروی کار زنان و رشد اقتصادی (مطالعه تطبیقی ایران و کشورهای عضو گروه ۷). مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۹ (۱) ۱۷۱-۱۴۹.
- شهریار، اکبر (۱۳۹۶). ابهامات و موانع قانونی حقوق شهروندی. قانون‌یار، ۴ (۴)، ۱۳۰-۱۰۹.
- علیرزاده، محمدعلی و باغداردلگشا، علی (۱۳۹۵). بررسی مطالبات اجتماعی زنان در جراید عصر مشروطه (با تأکید بر نامه‌نگاری‌های زنان در روزنامه‌های ایران نو). زن و جامعه، ۷ (۱ و پیاپی ۲۵)، ۲۱۸-۲۰۱.
- فرج‌الله، حدیثه، شاورودی، ته‌مین و جعفرزاده‌پور، فروزنده (۱۴۰۱). تحلیل جامعه‌شناختی مطالبه‌گری اجتماعی کارکنان شاغل در سازمان بهزیستی کشور با تأکید بر حقوق شهروندی. فصلنامه مطالعات کاربردی در علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، ۵ (۴ و ۲)، ۴۶-۳۵.
- فلاحتی، لیلا (۱۴۰۴). برنامه‌های توسعه و مسائل زنان: چالش‌های مسئله‌شناسی سیاست‌گذار، آرمان‌گرایی و تخاصم گفتمانی. مسائل اجتماعی ایران، ۱۶ (۱): ۲۲۸-۱۹۵. [jspi.16.3.315](https://doi.org/10.61882/jspi.16.3.315)
- مبارکی، محمد، موسوی، سیدمحسن و کشمیری، زهرا (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی احساس نابرابری جنسیتی و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مورد مطالعه: مادران و دختران شهر یزد). مطالعات اجتماعی ایران، ۱۳ (۴)، ۱۶۳-۱۳۸.
- محسنی، رضا علی (۱۳۸۹). ابعاد و تحلیل حقوق شهروندی؛ راهکارهایی برای تربیت و آموزش حقوق شهروندی. فصلنامه مطالعات سیاسی، ۳ (۱۰)، ۱۴۴-۱۱۷.
- محمدزاده، ناهید (۱۳۹۶). زنان و حقوق شهروندی، فصلنامه مطالعاتی صیانت از حقوق زنان، ۳ (۱۰)، ۱۰۸-۷۴.
- معافی، مرضیه و احمدی‌افزادی، مسعود (۱۳۹۹). بررسی مواجهه فمینیسم و اگزیستانسیالیسم؛ اسطوره‌زدایی از تصویر زنان در کتاب مقدس و برسازی چهره نوین از زنان در جوامع مدرن غربی، ادیان و عرفان، ۵۳ (۲)، ۴۳۹-۴۲۱. [doi: 10.22059/jrm.107630.121.315](https://doi.org/10.22059/jrm.107630.121.315)
- مرادی، شکیلا، سلمان‌زاده، زهرا، روحانی، علی. (۱۴۰۳). بازاندیشی در علوم اجتماعی: یک مطالعه مروری. تداوم و تغییر اجتماعی، ۴ (۱)، ۱۷۶-۱۵۹. <https://doi.org/10.22034/jssc.1094.2024.20878>

- میرحسینی، بیدا، آقاجانی مرسا، حسین و حبیب‌پور گتایی، کرم (۱۳۹۸). مطالبات اجتماعی زنان و رابطه سرمایه اجتماعی و سبک زندگی با آن‌ها (مورد مطالعه: زنان شهر قزوین). مطالعات زن و خانواده، ۷ (۱)، ۷۳-۹۵.
- یحیی‌زاده، فاطمه (۱۴۰۰). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در مطالبات اجتماعی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم دبیرستان‌های شهر آمل، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور استان مازندران.
- Fleming, Ted, & Finnegan, Fergal (2008). Honneth and Recognition as Sensitizing Concept for Narrative Analysis: An Irish Suggestion, *Social Thought*, 1(2), 40-55.
- Honneth, Axel (2001). Recognition or Redistribution? Changing Respective on the Moral Order Society, *Theory, Culture and Society Journal*, 8(2-3), 43-55.
- Lo, B. C. Y., Ng, T. K., & So, Y. (2021). Parental demandingness predicts adolescents' rumination and depressive symptoms in a one-year longitudinal study. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 49(1), 117-123.
- Madzwamuse, M., Rihoy, E., & Louis, M. (2020). Contested conservation: Implications for rights, democratization, and citizenship in Southern Africa. *Development*, 63(1), 67-73.
- Marphy, M. (2010). On Recognition and Respect: Honneth Intersubjectivity and Education, *Educational Futures Journal*, 2 (2).
- Moradi, S., Salmanzadeh, Z. & Ruhani, A. (2025). Reflexivity in Social Sciences: A Review Article. *Journal of Social Continuity and Change (JSCC)*, 4(1), 159-176. <https://doi.org/10.22034/jssc.2024.20878.1094>
- Nashat, G. (2021). Women in pre-revolutionary Iran: A historical overview. In *Women and revolution in Iran* (pp. 5-35). Routledge.
- Oyedemi, T. (2015). Participation, citizenship and internet use among South African youth. *Telematics and Informatics*, 32(1), 11-22.
- Zarei Mahmoudabadi, Alireza, Ruhani, Ali, Afshani, Seyedalireza & Mousavi, Seyedmohsen. (2024). Critical Ethnography: A Theoretical Assessment. *Journal of Social Continuity and Change (JSCC)*, 3(1), 183-202. <https://doi.org/10.22034/jssc.2023.19667.1065>

References in Persian

- Alizadeh, M. A., & Baghdar Delgosha, A. (2016). A Review of Women's Social Demands in the Press of Constitutional Era (With an Emphasis on Their Writings in the New Iran Newspaper. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 7(25), 201-218. [in Persian]
- Amiri, S. (2016). National and International Origins of the Challenges of Citizenship Rights in Iran, *Quarterly of Politics*, Tarbiat Modarres University, 10, pp. 97-75. [in

Persian]

- bahrami, V., Niazi, M. and s, M. (2019). A Survey of Citizenship Awareness and Related Factors (Case Study: Citizens of Lorestan Province). *Social Development & Welfare Planning*, 10(38), 35-74. doi: 10.22054/qjsd.2019.10343 [in Persian]
- Beheshti Seresht, M. and Parvish, M. (2015). Women's socio-cultural demands published in the Ghajar era press. *Journal of Woman in Culture and Arts*, 7(3), 327-341. doi: 10.22059/jwica.2015.58298 [in Persian]
- Davoudi, M., & Mohammadi, M. (2018). An introduction to Civil Rights and social citizenship in Iran (with an emphasis on the Constitution of the Islamic Republic of Iran). *Strategic Researches of the Islamic Revolution*, 1(3), 97-124. [in Persian]
- Falahati L. (2025). Development Plans and Women's Issues: The Challenge of Policymakers' Problem Framing, Idealism, and Discursive Conflict. *Social Problems of Iran*. 16(1), 6 doi:10.61186/jspi.16.1.195 [in Persian]
- Farajollah, H, Shawardi, T, Jafarzadeh Pour, F, (2022). Sociological analysis of social demands of employees working in the country's welfare organization with emphasis on citizenship rights, *Journal of Applied Studies in Social Sciences and Sociology* ,5 (4), 35-46. [in Persian]
- Fleming, Ted, & Finnegan, Fergal (2008). Honneth and Recognition as Sensitizing Concept for Narrative Analysis: An Irish Suggestion, *Social Thought*, 1(2), 40-55.
- Hariri, N. (2006). Principles and methods of qualitative research. Tehran: Islamic Azad University, Science and Research Branch. [in Persian]
- Hazeri, A. M. and Mohammadi, N. (2013). A Sociological Analysis on the Diversity of Women's Movements in the Islamic Middle Eastern Countries. *Journal of Iranian Social Studies*, 6(2), 30-53. 20.1001.1.20083653.1391.6.2.2.6. [in Persian]
- Honneth, Axel (2001). Recognition or Redistribution? Changing Respective on the Moral Order Society, *Theory, Culture and Society Journal*, 8(2-3), 43-55.
- Jahangir, Z., & Kaveh Pishghadam, M. K. (2019). Comparative Study of the Status of Women's Citizenship Rights in the Constitution and the Charter on Citizens' Rights of the Islamic Republic of Iran. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 10(38), 119-148. [in Persian]
- JalilMutlaq, Y (2022), The relationship between membership in social networks and demanding citizenship rights (case study: citizens of Yasouj city). Yazd University, Humanities and Social Sciences Campus - Faculty of Social Sciences. [in Persian]
- Joneidi, M., & Sangi, L. (2018). Females' Presence in the Political Issues in Iran: Obstacles and Perspectives (A Case study: The 10th Parliamentary Election). *Quarterly Journal of Woman and Society*, 9(35), 59-84. [in Persian]
- Lo, B. C. Y., Ng, T. K., & So, Y. (2021). Parental demandingness predicts adolescents' rumination and depressive symptoms in a one-year longitudinal study. *Research on Child and Adolescent Psychopathology*, 49(1), 117-123.

- Madzwamuse, M., Rihoy, E., & Louis, M. (2020). Contested conservation: Implications for rights, democratization, and citizenship in Southern Africa. *Development*, 63(1), 67-73.
- Marphy, Mark (2011). On Recognition and Respect: Honneth InterSubjectivity and Education, *Educational Futures Journal*, 2 (2).
- mirhosseini, B., Aghajani Mersa, H. and Habibpour, K. (2019). Social Demands of Women and the Relation of Lifestyle and Social Capital (A Case Study of Women in Qazvin City). *Journal of Woman and Family Studies*, 7(1), 73-95. doi: 10.22051/jwfs.2017.16985.1541 [in Persian]
- Moafi, R. and Ahmadi Afzadi, M. (2021). Study of the Confrontation of Feminism and Existentialism; De-mythologizing the image of women in the Bible and constructing a new image of women in modern Western societies. *Religions and Mysticism*, 53(2), 439-421. doi: 10.22059/jrm.2021.312107.630121 [in Persian]
- Mobaraki, M., Mosavi, S. and Keshmiri, Z. (2019). Comparative Study of Perceived Gender Inequality among Mothers and Daughters in the Yazd City. *Journal of Iranian Social Studies*, 13(4), 138-163. doi: 10.22034/jss.2019.47857 [in Persian]
- Mohammadzadeh, N., (2017). Women and civil rights. *Quarterly Journal of Studies on the Protection of Women's Rights*. 3(10).74-108. [in Persian]
- Mohseni, R. A. (2011). Dimensions and Analysis of Civil Rights; Education and Training Solutions for Civil Rights. *Journal of Political Studies*, 3(10), 117-144. [in Persian]
- Nashat, G. (2021). Women in pre-revolutionary Iran: A historical overview. In *Women and revolution in Iran* (pp. 5-35). Routledge.
- Oyedemi, T. (2015). Participation, citizenship and internet use among South African youth. *Telematics and Informatics*, 32(1), 11-22.
- Rahimi Sajasi, M., Kalantari, A. and Shakeri Golpayegani, T. (2020). Violation of Women's Rights as a Wife: A Realistic Confrontation of Women with the Issue of Abuse of Their Rights. *Women Studies*, 11(33), 111-139. doi: 10.30465/ws.2020.5507 [in Persian]
- Ramazan Moghadam Vajari, Y., Janipour, M. (2017). The Relationship of Social Factors and Knowledge of Laws with Knowledge of Citizenship Rights among Rasht Citizens. *Sociological studies*, 10 (34), 33-49. [in Persian]
- Rastegari, S., Navah, A. and Hazbavi, A. (2019). The sociological consequences of media literacy on awareness of citizenship rights and democracy. *New Media Studies*, 5(18), 203-228. doi: 10.22054/nms.2019.27012.350 [in Persian]
- Rezaei S, Alizadeh R, Gholami M. (2025). Sense of Deprivation and the Crisis of Identity Recognition in the Protest Actions of Youth: A Qualitative Study in Rasht-Iran (2022 Protests). *Social Problems of Iran*, 16(2), 119-152. doi:10.61882/jspi.16.2.119 [in Persian]

- Shahryari, A. (2018). The Ambiguities and Legal Barriers of Citizenship Rights. Journal of Civil & Legal Sciences, Ghanonyar, 4 (4), 109-130. [in Persian]
- Sharif Karimi, M., Khanzadi, A. and CheshAlil, M. (2018). The Relationship Between Fertility, Female Labor Force Participation and Economic Growth (A Comparative Study of Iran and G7 Countries). Iranian Journal of Sociology, 19(1), 149-171. doi: 10.22034/jsi.2018.36651 [in Persian]
- Tanhaei, H. (2018). The place of the discourse of social demand in theoretical and interpretive sociology. Lecture presented at the Joint Meeting of the Theoretical Sociology Group and the Interpretive Sociology Group, Iranian Sociological Association. [in Persian]
- Tavasoli, G, h. A., Nejati Hosseini, S. M. (2004). The social reality of citizenship in Iran. Iranian Sociology, 5 (2), 32-62.
- Turner, J. H. (2015). Contemporary sociological theory. (Maryam Soroush,. & Ali Asghar Moghaddas). Tehran: Sociologists Publishing. [in Persian]
- Yahiizadeh , F., (2021). Investigating the role of social networks in the social demands of second-secondary high school students in Amol city, Payam Noor University, Mazandaran Province, Payam Noor Behshahr Center. [in Persian]
- Zanganeh, Y., Honarmandi Alamdari, N. and Zanganeh, M. (2019). An Analysis of the Role of Awareness of Urban Rights on Active Citizenship (Case Study: Areas 1 and 5 of Mashhad Municipality). The Journal of Spatial Planning and Geomatics, 22(4), 170-190. [in Persian]
- Zare Shahabadi, A., Asgari, A. (2025). Narrative of Generation Z's beliefs and actions towards inequality (Case of study: Citizens of Khomeyni Shahr, Isfahan). Social Problems of Iran. 16(2), 185-226. doi:10.61882/jspi.16.2.185 [in Persian]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی